

Elisa Sirviö

KUOLINPESÄN PANKKIASIOIDEN HOITAMINEN

Opinnäytetyö
Kajaanin ammattikorkeakoulu
Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala
Liiketalouden koulutusohjelma
Syksy 2011

Koulutusala Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala	Koulutusohjelma Liiketalouden koulutusohjelma
Tekijä(t) Elisa Sirviö	
Työn nimi Kuolinpesän pankkiasioiden hoitaminen	
Vaihtoehtoiset ammattiopinnot Taloushallinto ja juridiikka	Ohjaaja(t) Matti Haataja
	Toimeksiantaja Kainuun Osuuspankki
Aika Syksy 2011	Sivumäärä ja liitteet 60
<p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia kuolinpesiä säätelevää lainsäädäntöä ja menettelytapoja sekä kertoa monipuolisesti ja selkeästi kuolinpesien pankkiasioiden hoitamiseen liittyvistä käytännön asioista. Toimeksiantajana on Kainuun Osuuspankki, ja työ toimii oppaana kuolinpesän osakkaille, pankkitoimihenkilöille ja muillekin asiasta kiinnostuneille.</p> <p>Työ on oikeusdogmaattinen tutkimus ja sen tavoitteena oli systematisoida ja tulkita kuolinpesiä sääteleviä normeja ja oikeuslähteistä saatavien tietojen avulla. Tutkimuksessa selvitettiin voimassa olevat lait ja normit. Oikeussäädösten ja -kirjallisuuden ohella lähteeksi on käytetty Kainuun Osuuspankin pankkilakimiehen Pasi Mäenpään haastatteluja. Ilmiöön liittyy lisäksi useita viranomaisten antamia ohjeita ja määräyksiä kuolinpesien pankkiasioiden hoitamiseksi. Tutkimuksesta on rajattu pois kuolinpesiä koskeva verotusnäkökulma.</p> <p>Tutkimuksesta selvisi, että kuolinpesän pankkiasioiden hoitaminen ei ole ongelmatonta, vaan siihen sisältyy useita vaiheita ja vaikeita oikeudellisia näkökohtia, jotka kuolinpesän osakkaiden tulee ottaa huomioon. Tämän vuoksi on tarpeellista tuntea aiheeseen sovellettava lainsäädäntö ja määräykset.</p>	
Kieli	Suomi
Asiasanat	Kuolinpesät, jäämistö-oikeus, pankkiala
Säilytyspaikka	☒ Verkkokirjasto Theseus ☒ Kajaanin ammattikorkeakoulun kirjasto

School Business	Degree Programme Business Administration
Author(s) Elisa Sirviö	
Title Banking of Death Estates	
Optional Professional Studies Business Administration and Law	Instructor(s) Matti Haataja
	Commissioned by Kainuun Osuuspankki
Date Autumn 2011	Total Number of Pages and Appendices 60
<p>The purpose of this thesis was to research the law and procedures covering the estates of deceased persons and in explicit terms to show up the procedures concerning the estates from a banking perspective. The thesis was commissioned by the Kainuun Osuuspankki. The thesis works as a guide for the parties to an estate, clerical workers of banks and everyone who is interested in the topic of this thesis.</p> <p>This thesis is a legal dogmatic research, and its target is to systematize and explicate the norms concerning estates of deceased persons by the information given in sources of law. The valid law and norms concerning the subject were studied during the work. The interview with Mr. Pasi Mäenpää, a bank lawyer, is one source material in addition to legal provisions and literature. Many directions and regulations given by authorities related to running the errands of estates in banks are also dealt with. The taxation of estates was omitted from the research.</p> <p>The study showed that to run the errands of estates in banks is not trouble-free, and also many phases and difficult juridical viewpoints that estate parties have to take into account are involved in it. Because of this it is necessary to be acquainted with the corresponding law and regulations.</p>	
Language of Thesis	Finnish
Keywords	Estate of a deceased person, law of estate, banking
Deposited at	☒ Electronic library Theseus ☒ Library of Kajaani University of Applied Sciences

ALKUSANAT

Opinnäytetyön tekeminen on pitkä prosessi ja sen onnistumiseen olen saanut paljon apua useilta tahoilta.

Haluaisinkin kiittää työn toimeksiantajaa Kainuun Osuuspankkia sekä pankinjohtajaa Hanna Niskasta, joka toimi toimeksiantajan yhteyshenkilönä ja tarjosi apuaan tutkimuksen suorittamiseksi.

Erityiskiitoksen haluaisin osoittaa Kainuun Osuuspankin pankkilakimiehelle Pasi Mäenpäälle, joka kärsivällisesti jaksoi vastata kaikkiin kysymyksiini ja kannustaa kaikissa opinnäytetyön vaiheissa.

Viimeisenä, muttei vähäisimpänä, haluaisin osoittaa suuret kiitokset opinnäytetyöni ohjaajalle Matti Haatajalle hänen avustaan ja kannustuksestaan koko opinnäytetyöprosessin ajalta.

”Sielumme on kuolematon

eikä häviä milloinkaan.” (Platon.)

Kajaanissa marraskuussa 2011

Elisa Sirviö

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 KUOLINPESÄN OSAKKAAT	4
2.1 Lakimääräiset perilliset	4
2.2 Leski	6
2.3 Toissijainen perinnön tai testamentin saaja	10
2.4 Valtio	11
2.5 Yleistestamentinsaaja	11
2.6 Avoliitto ja rekisteröity parisuhde	11
2.7 Perimyksen esteet	13
3 TESTAMENTTI	14
4 PESÄNSELVITYS	16
4.1 Pesänselvitykseen kuuluvat tehtävät	17
4.2 Pesänselvitysvaihtoehdot	18
4.3 Kuolinpesän jättäminen jakamattomaksi	21
5 PERUNKIRJOITUS JA PERINNÖNJAKO	23
5.1 Perukirja	24
5.2 Toimet ennen jakoa	26
5.3 Perinnönjako	29
6 KUOLINPESÄN PANKKIASIAT	32
6.1 Pankkisalaisuus ja kuolinpesä	33
6.2 Pankille toimitettavat asiakirjat	34
6.3 Ennen perunkirjoitusta	35
6.3.1 Kuka saa toimia pankissa	35
6.3.2 Kuolinpesän tilien käyttäminen	37
6.3.3 Kuolinpesän tallelokeron tai muun säilytysmuodon käyttäminen	40
6.4 Perunkirjoituksen jälkeen	41
6.5 Perittävän vastuut	42
6.5.1 Velallisen kuolema	44
6.5.2 Takaajan kuolema	46
6.6 Hautaustestamentti	46

6.7 Vajaavaltainen kuolinpesässä	47
6.8 Sijoitusrahastot	51
6.8.1 Toimet sijoitusrahastoissa ennen perunkirjoitusta	53
6.8.2 Avoimet toimeksiannot	54
6.8.3 Jako-osuuden saaminen sijoitusrahastosta	54
6.8.4 Vajaavaltaisen edustaminen sijoitusrahastoissa	55
6.9 Pesän varallisuuden siirtyminen osakkaiden nimiin	56
7 POHDINTA	58
LÄHTEET	61

1 JOHDANTO

Meistä jokainen joutuu jossain vaiheessa elämäänsä kasvotusten kuoleman kanssa. Kuoleman myötä tulevat ajankohtaisiksi myös käytännön asioiden hoitaminen pankissa. Järki ja tunteet eivät kuitenkaan usein kulje kuolinpesän asioita hoitaessa käsi kädessä, eikä tunnekuohun keskellä tule monestikaan ajatelleeksi niitä juridisia velvollisuuksia, joita kuolema tuo mukanaan. Velvoitteet halutaankin usein hoitaa äkkiä, jotta asia voidaan unohtaa. Kuolinpesää koskevan juridiikan ymmärtäminen on kuitenkin tärkeää kuolinpesän osakkaiden oikeudellisen turvan varmistamiseksi. Kuolinpesän pankkiasioden hoitaminen on monimutkainen prosessi, sisältäen useita vaiheita ja vaikeita oikeudellisia kysymyksiä.

Kuolinpesien asioiden hoitaminen pankissa ei ole aina täysin ongelmaton ja selkeää, joten opinnäytetyön aihe tuntui mielenkiintoiselta. Aihe on haastava, sillä vaikka kuolinpesien hoidosta yleisesti on kirjoitettu paljon, on aihetta käsitelty yllättävän vähän nimenomaan pankkien näkökulmasta.

Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, miten kuolema vaikuttaa erilaisiin pankkipalveluihin. Tarkoituksena on tutkia kuolinpesiin liittyvää lainsäädäntöä ja menettelytapoja sekä kertoa monipuolisesti ja selkeästi kuolinpesien pankkiasioden hoitamiseen liittyvistä käytännön asioista. Se laadittiin oppaaksi kuolinpesän osakkaille, pankkitoimihenkilöille ja muillekin asiasta kiinnostuneille.

Työn teoriaosassa tutustutaan kuolinpesää säätelevään lainsäädäntöön, tutkien esimerkiksi perimysjärjestystä, pesänselvitystä ja perinnönjakoa. Tärkein yksittäinen kuolinpesiä koskeva laki on perintökaari. Empiirisessä osassa tarkastellaan kuolinpesiä käytännönläheisemmästä näkökulmasta. Se on ajallinen läpileikkaus niistä asioista, joita kuolinpesän osakkaiden tulee ottaa pankin kanssa asioidessaan huomioon. Työssä pyritään saamaan kuolinpesiä koskevasta lainsäädännöstä ja ohjeistuksista selkokielistä. Jotta lain tulkinnot konkretisoituisivat on työhön kehitelty esimerkiksi kuvitteellinen kuolinpesä, johon kuolinpesän pankkiasioden hoitamisesta annettuja ohjeita sovelletaan.

Keskustelua opinnäytetyöni aiheesta olen käynyt Kainuun Osuuspankin pankkilakimies Pasi Mäenpään kanssa, ja häneltä olenkin saanut paljon sellaista tietoa, josta ei ole aiheeseen liittyvässä kirjallisuudessa mainintaa.

Kuolinpesä syntyy, kun perinnönjättäjä kuolee, sillä perittävän tilalle tulee kuolinpesä. Kuolinpesän osakkaita ovat lakimääräiset perilliset, yleistestamentin saajat sekä leski. Perittävän velat ja varallisuus muodostavat jäämistön. Kuolinpesä lakkaa, kun perinnönjako on toimitettu.

Perintökaaren mukaisesti kuolinpesän osakkaiden tulee hallita pesän omaisuutta yhteisesti ja siten, että he ovat päätöksistä ja toimenpiteistä yksimielisiä. He edustavat kuolinpesää kolmatta tahoja vastaan. Tämä säännös koskee kuolinpesän pankkiasioidenkin hoitamista – pääsääntöisesti osakkaat päättävät kuolinpesän asioista yhdessä myös pankissa. Pankissa jokaisen kuolinpesän osakkaan etuja pyritään suojelemaan, joten heidän yksimielinen suostumuksensa on erittäin tärkeää epäselvyyksien välttämiseksi. On kuitenkin tiettyjä toimia, joita yksikin kuolinpesän osakas voi hoitaa pankissa ilman muiden osakkaiden vaikutusta. Nämä toimet ovat luonteeltaan sellaisia, että niistä ei voi aiheutua haittaa kuolinpesälle tai kolmannelle osapuolelle.

Yksi merkittävimmistä toimituksista kuolinpesässä ja sen pankkiasioiden hoitamisessa on perunkirjoitus. Se määrittää kuolinpesän pankkiasioiden hoitamisen ajallisesti ikään kuin kahteen osaan: aikaan ennen perunkirjoitusta ja aikaan sen jälkeen. Tämä jako on toiminut ohjenuorana myös tässä työssä. Perunkirjoituksen pitäminen on pankin kannalta oleellinen asia, sillä sen jälkeen pankissa voidaan lopullisesti varmistua siitä, ketkä ovat kuolinpesän osakkaita ja näin oikeutettuja tekemään kuolinpesää koskevia päätöksiä. Siksi pankeissa voi tehdä ennen perunkirjoitusta ainoastaan sellaisia toimia, jotka tulevat kuolinpesän hyväksi.

Eräs tärkeimmistä kuolinpesien pankkiasioiden hoitamista koskevista sääntelyistä liittyy pankkisalaisuuteen. Sen alaisia tietoja ovat muun muassa tiedot tilitapahtumista ja maksuliikenteestä, eikä tietoja saa luovuttaa, ellei kirjallista tai suullista suostumusta ole annettu. Salaisuussäännökset suojaavat pankin asiakkaan yksityisyyttä myös kuoleman jälkeen. Perinnönjättäjän kuoltua hänen oikeuksiaan pankissa ennen pesän lakkaamista käyttävät pesän osakkaat ainoastaan yhdessä. Yksikin pesän osakas voi saada tietoja ainoastaan kuolinpäivältä ja sen jälkeiseltä ajalta. Kuolinpesän osakkaat voivat kuitenkin valtuuttaa yhden osakkaista saamaan tietoja pankkisalaisuuden alaisista tiedoista.

On hyvä muistaa, että perittävän elinaikanaan tekemät sopimukset sitovat myös kuolinpesää. Sopimusten oikeudet ja velvollisuudet siirtyvät kuolinhetkellä kuolinpesälle, eivätkä ne auto-

maattisesti lakkaa. Pankkiasioinnissa tällaisiksi sopimuksiksi katsotaan esimerkiksi tilisopimukset ja velkakirjat.

Tässä opinnäytetyössä kuolinpesän pankkiasioiden hoitamista käsitellään mahdollisimman laajasti ja ajantasaisesti. Tavoitteena on antaa kattava kuva siitä, mitä kaikkea pankissa asioidessa tulee ottaa huomioon. Työssä käydään läpi esimerkiksi pankille toimitettavat asiakirjat, perittävän tilejä ja tilinkäyttövälineitä koskeva sääntely sekä kuoleman vaikutus velkasuhteisiin. Syvällisemmin perehdytään myös vajaavaltaisiin kuolinpesän osakkaisiin, sillä heidän osakkuutensa vaikuttaa moniin käytännön asioihin pesässä. Viimeisimpänä työssä käsitellään sijoitusrahastoja kuolinpesän kannalta katsottuna sekä perinnönjakoa. Perinnönjaon jälkeen kuolinpesä lakkaa ja osakkaiden jako-osuudet kirjataan pankissa heidän omille nimilleen.

2 KUOLINPESÄN OSAKKAAT

Kuolinpesä on olemassa perinnönjättäjän kuoleman ja perinnönjaon toimittamisen välisen ajan. Ratkaiseva tapahtuma on henkilön kuolema, sillä perittävän tilalle tulee kuolinpesä. (Koponen 2009, 12.)

Kuolinpesän osakkaita ovat perilliset, yleistestamentin saajat sekä leski. He hoitavat ja hallinnoivat yhdessä kuolinpesässä olevaa omaisuutta. Jäämistö koostuu perittävän jälkeensä jättämistä varoista ja veloista. (Koponen 2009, 12.)

2.1 Lakimääräiset perilliset

Henkilö on perillisen asemassa, jos hänen ja perittävän välillä vallitsee laissa edellytetty sukulaisuus-, avioliitto- tai ottolapsisuhde. Näin muotoutuu lakimääräinen perimysjärjestys, joka määrää, kenelle omaisuus on tuleva, jos perittävä ei ole testamentannut omaisuuttaan. (Aarnio & Kangas 2009, 63.)

Perintökaaren (PK) mukaan periä voi vain se, joka elää perittävän kuolinhetkellä; kuitenkin ennen kuolemaa siitetty lapsi perii, jos tämä sittemmin syntyy elävänä. Ulkomaalaisella on Suomessa yhtäläinen oikeus perinnön saamiseen kuin suomalaisella. (PK 1:1 §)

Perimysjärjestys säädetään perintökaaressa. Sen mukaan perinnönsaajat jaetaan parenteeliin. Parenteelijärjestelmä on kolmiportainen, ja jos perittävaltä jää perillisiä ensimmäiseen parenteeliryhmään, eivät toisen tai kolmannen parenteelin perilliset saa perintöä. Siirtyä parenteelistä toiseen tapahtuu vain, mikäli lähimpään parenteeliin kuuluvia perillisiä ei ole. Parenteelijärjestelmää täydentää puolison oikeus perintöön ja lesken oikeus pitää jäämistöä jakamattomana hallinnassaan. (Aarnio & Kangas 2009, 63.)

Ensimmäinen parenteeli

Perintökaaren 2:1 :n mukaan lähinnä perinnön saavat rintaperilliset. Rintaperillisen oikeus perintöön edellyttää oikeudellisesti pätevää lapsen ja vanhemman suhdetta – sillä, onko rintaperillinen perittävän ja lesken yhteinen lapsi, perittävän aikaisemmasta avioliitosta oleva

lapsi tai avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi, ei ole merkitystä. (Aarnio & Kangas 2009, 74.) Kukin lapsista saa yhtä suuren osan perinnöstä.

Rintaperillisiä ovat aviolapset, tunnustetut lapset, lapset joiden isyyden tuomioistuin on vahvistanut, kihlalapset eräin edellytyksin, väkisinmaaten siitetyt lapset, ottolapset sekä näiden kaikkien jälkeläiset. (Aarnio & Kangas 2009, 77.)

Jos lähin rintaperillinen (primääriperillinen) ei ole elossa tai häneltä puuttuu perintöoikeus, tulevat hänen sijaansa hänen jälkeläisensä, sekundääriperilliset. Rintaperillisten perillisryhmässä vallitsee rajaton sijaantulo-oikeus. Sijaantuloperilliset jakavat keskenään sen omaisuuden, joka olisi tullut heidän vanhemmilleen. (Aarnio & Kangas 2009, 75.)

Rintaperillisellä on oikeus lakiosaan, ja siitä säädetään perintökaaren seitsemännessä luvussa. Sen mukaan rintaperillisellä sekä on lakiosa perittävän jälkeen. Lakiosa on puolet perilliselle lakimääräisen perimisjärjestyksen mukaan tulevan perintöosan arvosta. (PK 7:1 §.) Ensimmäisen parenteelin, rintaperillisten, sijaantuloperillisellä on itsenäinen oikeus lakiosaan (Aarnio & Kangas 2009, 821).

Oikeus lakiosaan ei rajoita omistajan oikeutta eläessään määrätä omaisuudestaan haluamallaan tavalla, eikä se estä omistajaa määräämstä testamentilla omaisuudesta siten, että jäämistöesineet menevät kokonaan muulle kuin rintaperilliselle. (Aarnio & Kangas 2009, 821.)

Oikeus lakiosaan tarkoittaa ensinnäkin sitä, että rintaperillinen on oikeutettu saamaan lakiosaansa vastaavan määrän omaisuutta perittävän tekemästä testamentista huolimatta (Aarnio & Kangas 2009, 821). Testamentti loukkaa lakiosaa, jos rintaperillinen ei saa lakiosaansa testamentissa olevien määräysten takia. Toiseksi lakiosa antaa suojaa myös niitä tilanteita varten, jolloin perittävä on siirtänyt omaisuuttaan vain jollekin perillisistä esimerkiksi lahjoituksin tai alihintaisten kauppojen kautta. (Koponen 2009, 35-38.)

Lakiosajärjestelmä rakentuu individuaaliperiaatteelle. Jokaisen lakiosaperillisen tulee itsenäisesti vaatia lakiosaa, jokaisen suhteellinen osuus lasketaan erikseen ja jokaisella on itsenäinen valta vaatia laskennallisia lisäyksiä (Aarnio & Kangas 2009, 895). Lakiosan vaatiminen tapahtuu perinnönjaossa, ja siitä lisää jäljempänä.

Toinen parenteeli

Jollei perittävältä jäänyt rintaperillisiä, saavat PK 2:2 :n mukaan hänen isänsä ja äitinsä kumpikin puolet perinnöstä. Jos vanhemmat ovat kuolleet, tulevat heidän sijaansa perittävän sisaret ja veljet, ja heidän sijaansa taas heidän jälkeläisensä. Jollei veljiä tai sisaria eikä heidän jälkeläisiään ole, mutta jompikumpi perittävän vanhemmista elää, menee perintö kokonaisuudessaan hänelle. (Aarnio & Kangas 2009, 129-130.)

Perimys etenee toisessakin parenteelissa sukuhaaroittain ja siten, että jokaisessa sukuhaarassa on rajaton sijaisperimysoikeus. (Aarnio & Kangas 2009, 129.)

Puolisukulaiset eli sisar- ja velipuolet on sama oikeus perintöön kuin täysveljillä- ja sisarilla-kin, ellei täyssukulaisia ole. Mikäli veli- tai sisarpuoli on ainoa perittävän oikeudenomistaja, saa hän koko perinnön. Veli- ja sisarpuolen jälkeläinen on oikeutettu sijaantuloperiaatteen mukaisesti samassa laajuudessa perintöön kuin hänen vanhempansa. Puolisukulaisten perintöoikeutta on rajoitettu siinä tapauksessa, että he perivät yhdessä täysveljien ja -sisarten kanssa (Aarnio & Kangas 2009, 130).

Kolmas parenteeli

Jollei edellä mainittuja perillisiä ole, saavat perittävän isän ja äidin vanhemmat eli perittävän isovanhemmat koko perinnön. Tässä perillisryhmässä ei ole rajatonta sijaantulo-oikeutta, vaan sijaisperimysoikeus on katkaistu perittävän setiin, täteihin ja enoihin (Aarnio & Kangas 2009, 131). Milloin joku isovanhemmista on kuollut, menee hänen osansa hänen lapsilleen eli perittävän tädeille, enoille ja sedille. Perittävän serkut eivät peri. (Koponen 2009, 12.)

2.2 Leski

Eloonjäänyt puoliso voi olla kuolinpesän osakkaana kolmella tavalla: leski perii puolisonsa (lapsettomat puoliset), leski on yleistestamentinsaaja tai avio-oikeuden nojalla, jos ainakin toisella puolisoista oli avio-oikeus toisen omaisuuteen (Koponen 2009, 14).

Puolison perintöoikeudesta ja oikeudesta hallita jäämistöä säädetään perintökaaren kolmannessa luvussa.

Jos perittävä oli kuollessaan naimisissa, riippuu lesken oikeus ensiksi kuolleen puolison omaisuuteen siitä, jäikö perittävältä rintaperillisiä vai ainoastaan toiseen parenteeliin kuuluvia perillisiä. Myös ensiksi kuolleen puolison mahdollinen testamentti vaikuttaa lesken asemaan: leski voi olla itse testamentin saaja tai ensiksi kuollut puoliso on voinut tehdä testamentin muun kuin lesken hyväksi. (Aarnio & Kangas 2009, 964-965.)

Mikäli rintaperillisiä ei jäänyt, perii leski ensiksi kuolleen puolison. Perintöoikeus ei riipu siitä, oliko puolisoilla avio-oikeutta toistensa omaisuuteen. Mikäli leski perii ensiksi kuolleen puolison, on hän yksin kuolinpesän osakas. Puolisonsa perineen lesken kuoltua jaetaan lesken pesä ensiksi kuolleen puolison perillisten ja lesken perillisten kesken. Ensiksi kuolleen puolison perillisiä kutsutaan tällöin toissijaisiksi perillisiksi. (Aarnio & Kangas 2009, 112 ja 118.)

Toissijaiset perilliset eivät lesken eläessä voi puuttua lesken tekemiin oikeustoimiin, vaan leskellä on oikeus kuluttaa ja tehdä kauppoja ja lahjoja. Leskellä ei ole kuitenkaan testamenttusoikeutta perinnöstä. Lesken kuoltua on toissijaisilla perillisillä oikeus vaatia vastiketta perinnönjaossa. Vastikeoikeus syntyy silloin, kun leski on lahjoituksilla tai siihen rinnastettavalla tavalla siirtänyt omaisuutta sivulliselle loukaten toissijaisten perillisten perintöoikeutta. (Koponen 2009, 50.)

Puoliso ei peri, mikäli puolisoilla on perittävän kuollessa ollut vireillä avioero. Puolison perintöoikeus voidaan syrjäyttää myös testamentilla. (Koponen 2009, 14.)

Jos taas perittävältä jäi rintaperillinen, saa leski kuitenkin oikeuden hallita jäämistöä jakamattomana. Myöskään hallintaoikeus ei riipu siitä, oliko puolisoilla avio-oikeutta toistensa omaisuuteen. (Aarnio & Kangas 2009, 112.) Jäämistöä jakamattomana hallinnassaan pitävä leski saa pitää siitä tulevan tuoton ja tulon. Leskellä on myös oikeus vuokrata tällaista käyttöoikeuden alaista omaisuutta, mutta hänellä ei ole ilman erityistä perustetta oikeutta luovuttaa eikä pantata sitä omasta velastaan. Hän ei saa myöskään testamentata jäämistöä. (Aarnio & Kangas 2000, 67.) Leskellä ei hallintaoikeudesta huolimatta ole omistusoikeutta jäämistöön (Koponen 2009, 44).

Oikeus hallita jäämistöä jakamattomana ei tee leskestä kuolinpesän osakasta, eikä se myöskään vaikuta ensiksi kuolleen puolison rintaperillisten ja yleistestamentin saajien osakkuus asemaan. He ovat perittävän kuolinpesän osakkaita samoin kuin he olisivat olleet siinä tilanteessa, että perittävä ei olisi ollut kuollessaan naimisissa. Mikäli puolisoilla tai toisella heistä

oli avio-oikeus toistensa omaisuuteen, on leski kuitenkin kuolinpesän osakas osituksen toimittamiseen saakka. (Aarnio & Kangas 2009, 113.) Osituksesta lisää jäljempänä.

Hallintaoikeudella leski ei saa suojaa rintaperillisen jakovaadetta vastaan: mikäli rintaperillinen vaatii jakoa, kaventuu lesken hallintaoikeus vähimmäissuojaksi, eli hän saa oikeuden hallita puolisoiden yhteisenä kotina käytettyä asuntoa ja siihen kuuluvaa asuinirtaimistoa. (Aarnio & Kangas 2009, 112.) Leski nauttii vähimmäissuojaa, ellei hänen omaan omaisuuteensa sisälly kodiksi sopivaa asuntoa (Aarnio & Kangas 2009, 117). Jokainen rintaperillinen, sijaantulooperillinen ja yleistestamentinsaaja voi itsenäisesti vaatia perinnönjakoa toimitettavaksi lesken eläessä.

Aviopuolisoiden keskinäisistä testamentteista suurin osa on laadittu turvaamaan lesken asemaa. Kuitenkin joissain tapauksissa aviopuoliso laatii testamentin jonkun muun edunsaajan hyväksi. Leski nauttii suojaa puolison tekemää testamenttia vastaan niissä tilanteissa, joissa ensiksi kuollut puoliso on tehnyt testamentin omaisuudestaan muulle kuin leskelle. Leski saa tällöin testamentista huolimatta hallintaoikeuden jäämistöön. Leski nauttii suojaa testamenttia vastaan riippumatta siitä, jäikö perittävältä rintaperillisiä vai ei. (Aarnio & Kangas 2009, 114.)

Leski voi halutessaan luopua oikeudestaan hallita jäämistöä jakamattomana (Aarnio & Kangas 2009, 117).

Avio-oikeuden perusteella leski on kuolinpesän osakas silloin, kun toisella puolisoista oli avio-oikeus toisen puolison omaisuuteen. Riittää, että jommalla kummalla puolisoista oli avio-oikeus toisensa omaisuuteen. Ainoastaan silloin, kun puolisoilla oli avio-oikeuden täydellisesti poissulkeva avioehto, ei leskestä tule ensiksi kuolleen puolison kuolinpesän osakasta. Lesken osakkuus avio-oikeuden nojalla jatkuu siihen asti kunnes ositus on tehty.

Avioehtosopimus

Kummallakin puolisoilla on avio-oikeus toisen puolison kaikkeen omaisuuteen. Tällainen järjestely ei kuitenkaan sovi kaikille, ja laki antaa puolisoille mahdollisuuden sopia asiasta toisin avioehdolla. Avioehto edellyttää molempien puolisoiden suostumusta, ja sen voivat tehdä myös kihlakumppanit. Avioehto voidaan tehdä myös toispuolisesti ja se voidaan kohdistaa joko kaikkeen omaisuuteen tai vain tiettyyn, nimettyyn omaisuuteen. (Norri 2010, 42.)

Avioehdolla on tarkat muotomääräykset. Sen tulee olla kirjallinen, päivätty ja molempien puolisoitten allekirjoittama. Kahden esteettömän henkilön tulee todistaa allekirjoituksillaan avioehto oikeaksi. Vajaavaltaisen avioehdossa tulee olla edunvalvojan kirjallinen suostumus, jossa pitää myös olla kaksi esteetöntä todistajaa. Avioehto on jätettävä rekisteröitäväksi jomman kumman puolison kotipaikan maistraattiin. (Norri 2010, 43.)

Avioehtomalleja on useita. Ensinnäkin avioehto voi olla molemminpuolinen, täysin poissulkeva avioehto, eli eron sattuessa molemmat puoliset pitävät oman omaisuutensa. Perinnön saamiseen tällainen avioehto ei vaikuta, vaan jos toinen puoliso kuolee eikä hänellä ole lapsia, leski perii hänet ellei testamentissa toisin määrätä. (Norri 2010, 45.)

Avioehto voi myös olla toispuolinen, täysin poissulkeva avioehto. Tällöin toiselta puolisoilta suljetaan avio-oikeus pois toisen puolison omaisuuteen. Avioehto voi kohdistua myös tiettyyn, nimettyyn omaisuuteen, esimerkiksi osakkeisiin. Avioehdolla voidaan sulkea avio-oikeus pois avioliittoa solmittaessa olevaan omaisuuteen ja perintöomaisuuteen, jolloin avio-oikeus ei koske sitä omaisuutta, joka puolisoilla oli ennestään avioliittoa solmittaessa. Avioehdossa voi myös olla eri määräykset kuoleman ja avioeron varalta. Tällöin esimerkiksi sovitaan, että avioliiton purkautuessa eroon avio-oikeutta ei ole, mutta jos avioliitto purkautuu kuolemaan, on avio-oikeus olemassa. (Norri 2010, 47-54.)

Avioehdon voi palauttaa uudella avioehdolla. Myös tällainen avioehto annetaan maistraattiin rekisteröitäväksi (Norri 2010, 59).

Tasinkoprivilegi

Avioliittolain mukaan se omaisuus, joka puolisoilla oli avioliittoon mennessään ja jonka hän avioliiton aikana hankki, kuuluu hänelle. Omaisuus on näin ollen erillistä. Omaisuuden, josta ei voida varmaksi sanoa kumman puolison se on, katsotaan olevan yhteistä. Kummallakin puolisoilla on avio-oikeus toisen omaisuuteen (Norri 2010, 42 ja 421.) Kun avioliitto purkautuu, toimitetaan puolisoitten välillä omaisuuden ositus. Enemmän omistava luovuttaa vähemmän omistavalle tasinkoa, jotta puolisoitten osuudet ovat yhtä suuret.

Kuitenkin, jos lesken omaisuus on suurempi kuin perittävän omaisuus, leskeä suojaa avioliittolain 103 §:n mukainen tasinkoprivilegi. Sen mukaan leskellä on oikeus olla maksamatta tasinkoa ensiksi kuolleen puolison perillisille.

Lesken oikeus avustukseen

Leskellä, jolla ei ole perintöoikeutta puolisonsa jälkeen vireillä olleen avioeron, velkojien suojan tai muun syyn takia, on oikeus saada avustusta jäämistöstä (Aarnio & Kangas 2010, 1105). Leskellä on oikeus saada avustusta pesästä, jos avustuksen katsotaan olevan tarpeen lesken toimeentulon kannalta. Avustus voi olla rahaa tai muuta omaisuutta. (Koponen 2009, 44.)

2.3 Toissijainen perinnön tai testamentin saaja

Kun lapsettoman avioparin toisen osapuoli kuolee, perii eloonjäänyt leski perittävän omaisuuden (Norri 2010, 95).

Kun leski kuolee, toimitetaan jako hänen perillistensä ja ensiksi kuolleen puolison toissijaisien perillisten välillä (Koponen 2009, 17). Kummankin osa on puolet siitä pesästä, joka lesken kuollessa on jäljellä (Norri 2010, 95).

Toissijaisiksi perillisiksi luetaan ensiksi kuolleen vanhemmat, sisarukset ja näiden lapset. Toissijaisia perillisiä eivät ole kolmanteen parenteeliin kuuluvat henkilöt. Perittävä voi myös testamentilla asettaa kenet tahansa riippumatta sukulaisuussuhteesta toissijaisperillisen asemaa vastaavaan asemaan. (Aarnio & Kangas 2010, 118-119.)

Joissakin tapauksissa pesän vaurastuminen lesken vielä eläessä koituu vain lesken perinnön-saajien hyväksi (Norri 2010, 96). Perintökaaren 3 luvun 4 §:n mukaan pesän vaurastuminen luetaan lesken perillisten hyväksi, mikäli selvitetään, että leski on perintönä, testamentilla tai lahjana saanut vastaavan omaisuuden tai vaurastuminen johtuu ansiotoiminnasta, jota leski on harjoittanut ensiksi kuolleen puolison jälkeen.

Jos omaisuus on puolestaan vähentynyt olennaisesti siten, että leski on lahjoittanut tai luovuttanut perimäänsä omaisuutta alihintaan, vähennetään määrä hänen omien perillistensä osasta (Norri 2010, 97-98). Ellei tällaista vastiketta voida suorittaa, lahja tai sen arvo on palautettava, mikäli lahjan saaja tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää, että lahjoitus loukkasi ensiksi kuolleen puolison perillisten oikeutta (PK 3:3 §).

Toissijaiset perilliset eivät ole ensiksi kuolleen puolison pesän osakkaita, koska he saavat perinnön vasta lesken kuoltua (Koponen 2009, 17). He voivat vaatia pesänjakoa vasta lesken kuoleman jälkeen (Aarnio & Kangas 2000, 69).

2.4 Valtio

Ellei perimään oikeutettuja sukulaisia, omaisia tai testamentinsaajia ole, menee perintö valtiolle. Valtio voi päättää luovuttaa saamansa omaisuuden sille kunnalle, jossa perittävä viimeksi asui tai jossa perittävän omaisuus sijaitsee. Omaisuus voidaan myös luovuttaa perittävän kaukaisemmallekin sukulaiselle tai hänen läheiselleen, jos sitä voidaan pitää olosuhteisiin katsoen kohtuullisena. (Norri 2010, 99).

2.5 Yleistestamentinsaaja

Yleistestamentinsaaja on pesän osakas osallistuen pesän hallintoon. Hänellä on myös pesänosakkaan oikeudet ja velvollisuudet. Yleistestamentinsaaja on pesän osakas, vaikka hänen oikeutensa olisi riidanalainen. Esimerkiksi testamentin moiteriita ei aiheuta muutosta testamentinsaajan osakkuusasemaan niin kauan kuin asiassa ei ole saatu lopullista ratkaisua. Omaisuuden toissijaiset saajat eivät myöskään ole pesän osakkaita, jos testamentinsaajat ovat elossa perinnönjättäjän kuollessa. Erityistestamentinsaaja ei ole pesän osakas. (Koponen 2009, 13.)

Testamenteista lisää erillisessä luvussa.

2.6 Avoliitto ja rekisteröity parisuhde

Huhtikuun alussa vuonna 2011 tuli voimaan uusi laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta (jäljempänä: avoliittolaki). Lain määräyksiä on otettu myös perintökaaren kahdeksanteen lukuun. Tarkoituksena on antaa avopuolisille suojaa avoliiton päättyessä (Valtioneuvosto, 2011). Avoliittolakia sovelletaan avopuolisoihin, jotka ovat eläneet yhdessä vähintään viisi vuotta, tai joilla on tai on ollut yhteinen tai yhteishuollossa oleva lapsi (Avoliittolaki 1:3

§). Säännöksiä sovelletaan myös samaa sukupuolta oleviin avopareihin (Valtioneuvosto, 2011).

Lain mukaan avopuoliso tai kuolleen avopuolison perillinen voi vaatia omaisuuden erottelua avoliiton päättyessä. Lähtökohtana on, että kumpikin avopuoliso saa pitää oman omaisuutensa, kuitenkin niin, että irtaimet esineet katsotaan yhteiseksi, ellei voida selvittää, kummalle tietty esine kuuluu (Avoliittolaki 2:6 §). Avopuolisolla on myös oikeus niin sanottuun hyvitykseen, jos hän on yhteistalouden hyväksi antamallaan panoksella auttanut toista osapuolta kartuttamaan omaisuuttaan ja omaisuuden jakaminen yksinomaan omistussuhteiden perusteella merkitsisi perusteettoman edun saamista toisen kustannuksella (Avoliittolaki 3:8 §).

Omaisuuden erottelusta ja hyvityksestä avopuolisot voivat sopia keskenään. Ellei tämä onnistu, erottelua varten voi hakea käräjäoikeudelta pesänjakajan määräämistä. Pesänjakaja toimittaa erottelun ja määrää mahdollisen hyvityksen sekä laatii erottelukirjan. Jollei pesänjakaja ole haettu, voidaan hyvitysvaatimus myös viedä käräjäoikeuden ratkaistavaksi. (Valtioneuvosto, 2011.)

Laki antaa myös lisää suojaa avopuolison kuoleman varalta. Avopuoliso voi saada toisen avopuolison kuoltua harkinnanvaraista avustusta kuolinpesästä. Avustus voi olla myös käyttöoikeus omaisuuteen. Avustuksella pyritään pehmentämään toimeentulon äkillistä muutosta, jos avopuoliso on ollut taloudellisesti riippuvainen kuolleesta avopuolisosta. (Valtioneuvosto, 2011.)

Vaikka uusi laki aiheuttaa muutoksia kuolinpesiin, ei avopuoliso lain myötäkään ole vielä pesän osakas, ellei hän ole testamentinsaaja. Avopuolisolla ei ole avio-oikeutta vastaavaa etua avoliiton päättyessä toisen kuolemaan. Omaisuutta pidetään edelleen sen puolison omaisuutena, jonka nimiin se on hankittu. (Koponen 2009, 16.)

Samaa sukupuolta olevat parit ovat voineet rekisteröidä parisuhteensa vuodesta 2002 alkaen. Rekisteröidyn parisuhteen osapuolet rinnastetaan perintöoikeudessa puolisoihin. Ellei ensiksi kuolleelta puolisoilta jäänyt rintaperillisiä, menee jäämistö eloonjääneelle osapuolelle. Osapuolilla on myös avio-oikeus toistensa omaisuuteen jolleivät he ole avioehdolla toisin sopineet. Avio-oikeuden on voinut sulkea pois myös testamentin tai lahjoituksen määräyksellä. Eloonjäänyt puoliso saa pitää hallinnassaan jakamattomana osapuolten yhteisen kodin kuolleen osapuolen rintaperillisten jakovaatimuksesta huolimatta. (Koponen 2009, 16-17.)

2.7 Perimyksen esteet

Perimyksen esteillä tarkoitetaan perusteita, joiden vallitessa perintöoikeus ja oikeus testamentin saamiseen jäävät syntymättä (Aarnio & Kangas 2009, 134.)

Oikeutta perintöön ei ole, mikäli on surmannut perittävän, tämän jälkeläisen tai testamentin saajan. Perintöoikeuden voi menettää myös, jos hävittää tai salaa testamentin tahallaan. (Aarnio & Kangas 2009, 135-136 ja 142.)

Perittävä voi myös tehdä perillisen perinnöttömäksi, jos tämä on tahallisella rikoksella syvästi loukannut perittävää, hänen perimispolvessa olevaa sukulaistaan, ottolastaan tai tämän jälkeläistä. Sama tilanne on, jos perillinen jatkuvasti viettää kunniatonta tai epäsiiveellistä elämää. Perintökaareissa sanotaan, että perinnöttömäksi tekemisestä on määrättävä testamentissa ja samalla on mainittava määräyksen peruste. (PK 15:4 §.)

Pankkilakimies Pasi Mäenpään mukaan kynnyks perintöoikeuden menettämiseen on kuitenkin hyvin korkea.

3 TESTAMENTTI

Testamentilla eli jälkisäädöksellä täysi-ikäinen perittävä määrää, kuinka hänen omaisuutensa hänen kuoltuaan jakaantuu. Testamentti on testaattorin, testamentin tekijän, yksityisasiasta. Hänen ei tarvitse saattaa testamenttia kenenkään muun tietoon, ellei halua. Testamentti voidaan aina muuttaa tai peruuttaa. Testamentti koskee sitä omaisuutta, joka testaattorilla oli kuollessaan. (Norri 2010, 103.)

Testamenttausvapautta on rajoitettu. Vapautta rajoittaa rintaperillisten lakiosa (Norri 2010, 103). Rintaperillisillä on oikeus lakiosansa testamentista huolimatta.

Testamentti on tehtävä tarkoin määrättyä menettelytapaa noudattaen (Norri 2010, 104). Se on tehtävä kirjallisesti kahden todistajan yhtä aikaa läsnäollessa. Testamentti on allekirjoitettava sekä testaattorin että todistajien toimesta. Todistajien tulee tietää, että asiakirja on testamentti, mutta testaattorin vallassa on, haluaako hän ilmoittaa sen sisällön todistajille. (PK 10:1 §.)

Testamentteja on monenlaisia. Testaattori voi testamentata kaiken omaisuutensa tai jonkin määräosan siitä tai kaiken mitä jää jäljelle, kun muille on annettu heille testamentilla määrätty esineet. Tällöin puhutaan yleistestamentista. Testamenttaaja voi määrätä testamentin saajalle myös tietyn esineen, rahasumman tai oikeuden, esimerkiksi käyttöoikeuden. Tällainen testamentti on erityistestamentti. Yleistestamentinsaaja on pesän osakas osallistuen pesän hallintoon ja hänellä on myös pesäosakkaan oikeudet ja velvollisuudet. Erityistestamentinsaaja ei ole pesän osakas. (Koponen 2009, 13.)

Testamentit voidaan tyypitellä myös toisella tavalla. Omistusoikeustestamentti esimerkiksi antaa saajalle laajan määräämisvallan omaisuudesta. Rajoitetussa omistusoikeustestamentissa määräämisvaltaa on rajoitettu esimerkiksi niin, että testamenttiin sisältyy toissijaismääräys, jonka perusteella selviää, kuka saa omaisuuden testamentinsaajan kuoleman jälkeen. Toissijaisaajat eivät ole pesän osakkaita, mikäli testamentinsaajat ovat elossa perittävän kuollessa. (Koponen 2009, 13.)

Hallinta- ja käyttöoikeustestamentti tuottaa saajalleen oikeuden hallita omaisuutta sekä nauttia omaisuuden tulo ja tuotto. Vähäisimmän oikeuden saajalleen antaa niin sanottu tuotto-

oikeustestamentti, jolla saaja saa oikeuden ainoastaan omaisuuden tuottoon. (Koponen 2009, 14.)

Testamentin tekijä voi koska tahansa peruuttaa testamentin. Testamentin peruuttaminen on oikeustoimi, ja peruuttamistahto on ilmaistava selkeästi. Testamentti voidaan peruuttaa samassa järjestyksessä kuin testamentin tekemisestä on säädetty. Testamentin voi peruuttaa myös polttamalla tai repimällä testamenttiasiakirja. Peruuttaminen voidaan tehdä myös muulla sellaisella tavalla, joka selvästi ilmaisee, ettei määräys enää ole testamentintekijän viimeisen tahdon mukainen. Jos testamenttia ei ole peruutettu uudella testamentilla tai hävittämällä se, vaaditaan selvempi todistelu, jotta testamentti katsotaan peruutetuksi. (Norri 2010, 137-139.)

Mikäli testamenttia ei ole mahdollista tehdä laissa säädettyjä menettelytapoja noudattaen, on olemassa säännöt hätätilatestamentista. Hätätilatestamentin voi tehdä se, joka sairauden tai muun pakottavan syyn vuoksi on estynyt tekemästä testamenttia normaalilla tavalla. Hätätilatestamentin voi tehdä suullisesti kahden todistajan ollessa yhtä aikaa läsnä tai omakätisesti ilman todistajaa. (Norri 2007, 144-147.)

4 PESÄNSELVITYS

Pesänselvityksellä tarkoitetaan kaikkia niitä toimenpiteitä, joilla tähdätään kuolinpesää sitovien perittävän velvoitteiden täyttämiseen ja jäämistön jakamiseen. Näin ollen pesänselvitys kattaa sekä varsinaisen selvittämisen että perinnön jakamisen. Kun osakkaat ovat saaneet perinnönjaossa heille tulevan omaisuuden, on pesä selvitetty. Perintökaaren mukaan pesänselvitys merkitsee pesän saattamista jakokuntoon ja jäämistöomaisuuden hallintoa. (Aarnio & Kangas 2009, 217.)

Pesänselvityksen lopullinen tarkoitus on siis jäämistön saattaminen jaettavaan kuntoon. Ennen jakoa on selvitettävä jäämistön laajuus sekä huolehdittava velkojien ja erityistestamentin-saajien suorituksien saamisesta. (Aarnio & Kangas 2009, 217.)

Pesänselvityshallinto on kuolinpesän päätöksentekoa. Hallinto käsittää niin omaisuuden halluunoton, tosiasiallisen hallinnan kuin omaisuuden hoidon vaatimat määräämistoimet. Hallinto voi olla väliaikaishallintoa, selvityshallintoa tai sopimukseen perustuvaa yhteishallintoa. Hallinto kestää siihen asti kunnes osakkaat ovat saaneet heille jaossa määrätyn omaisuuden itselleen ja jako on tullut lainvoimaiseksi. Jäämistöomaisuus on jaon aikana osakkaiden yhteishallinnossa tai pesänselvittäjän hallittavana. (Aarnio & Kangas 2009, 218.)

Kuolinpesän osakkailla on oikeus osallistua omaisuuden hallintoon ja he ovat perinnönjaon osallisia. Muiden kuin osakasasemassa olevien henkilöiden oikeudet toteutetaan pesänselvityksessä, eivätkä he ole mukana enää pesänjaossa. Perintökaareissa on asetettu osakkaille myös velvollisuuksia, jotka eivät koske muita edunhaltijoita. Osakkailla on velvollisuus huolehtia perittävän ja pesän velkojien edusta ja mikäli tämä velvoite laiminlyödään, aiheutuu osakkaille omakohtainen velkavastuu. Kuolinpesän selvittämisestä osakkaat voivat huolehtia joko itse tai luovuttamalla jäämistön pesänselvittäjän hallintoon. Näitä kahta selvitysmuotoa kutsutaan yhteisnimellä virallisselvitys. (Aarnio & Kangas 2009, 218-219.)

4.1 Pesänselvitykseen kuuluvat tehtävät

Pesänselvitykseen kuuluvat tehtävät riippuvat siitä, millaista omaisuutta ja minkälaisia velvoitteita pesällä on ja siitä, keitä pesän osakkaina on. Kaikkia seuraavia toimenpiteitä ei siis tarvitse suorittaa kaikissa pesissä. (Norri 2010, 308.)

1. Pesän haltuunotto eli jäämistöomaisuuden väliaikainen hoitoonotto

Perittävän kuoltua on jonkun otettava perittävän pesä haltuunsa. Pesä ei saa jäädä haltuunottamatta. Haltuunottovelvollisuus on määrätty seuraavassa järjestyksessä:

Leski

Yleistestamentinsaaja

Perittävän luona asunut lapsi

Muu pesän osakas

”Se, jolle se olosuhteisiin katsoen lähinnä kuuluu”

Poliisi.

Haltuunottovelvollisuuden tarkoitus on perittävän omaisuuden hoidon turvaaminen eli omaisuuden säilyttäminen ja tallettaminen, kunnes varsinainen pesänselvitys voidaan aloittaa. Haltuunottajan tulee hoitaa juoksevat asiat eli muun muassa maksaa laskut ja kantaa pesälle tulevat tulot. (Norri 2010, 309-310.) Siinä tapauksessa, että yksi kuolinpesän osakas huolehtii omaisuuden väliaikaisesta hallinnosta, on hänen ensisijaisena tehtävänä ottaa yhteyttä muihin pesän osakkaisiin pesän siirtämiseksi osakkaiden yhteishallintoon. Omaisuuden väliaikaisena hoitajana toimiva osakas joutuu myös harkitsemaan, tarvitseeko joku pesän osakas edunvalvojaa. Kaikki oikeustoimet, jotka koskevat väliaikaisen hallinnon aikana kuolinpesän omaisuutta, on tehtävä kuolinpesän nimissä ja lukuun. (Aarnio & Kangas 2000, 203-204.)

2. Hautajaisten järjestäminen

3. Perunkirjoitus

4. Kuolinpesän veroilmoitus

5. Pesän maksuista huolehtiminen
6. Testamentin voimaansaattaminen

(Norri 2010, 308-309.)

4.2 Pesänselvitysvaihtoehdot

Pesänselvityksen vaihtoehdot ovat yksityinen selvittäminen, virallisselvitys sekä testamentin toimeenpanijan hallinto. Yksityiseen selvittämiseen kuuluvat kuolinpesän väliaikainen hallinto, yhteishallinto, sopimukseen perustuva yhteishallinto, lesken käyttöoikeushallinto sekä kuolinpesän yhteishallinto. Virallisselvitykseen kuuluvia vaihtoehtoja ovat pesänselvittäjän hallinto ja kuolinpesän konkurssihallinto. Testamentin toimeenpanijan hallinto on perittävän itsensä määräämä selvityshallinto, josta on mahdollista siirtyä virallisselvitykseen. (Aarnio & Kangas 2010, 220-221.)

Yhteishallintoperiaate

Perintökaaren 18:2.1 määrää, että pesän osakkaiden tulee hallita pesän omaisuutta yhteisesti pesän selvittämistä varten. Yhteishallinto tarkoittaa, että osakkaiden tulee olla kuolinpesää koskevista päätöksistä ja toimenpiteistä yksimielisiä (Norri 2010, 311). Osakkaat edustavat kuolinpesää kolmatta henkilöä vastaan ja kantavat ja vastaavat pesää koskevissa asioissa (PK 18:2 §).

Hautajaisiin ja muutoin selkeästi kuolintapaukseen liittyvät laskut, esimerkiksi kuolinilmoituksen, voi kukin pesän osakas toimittaa maksettavaksi perittävän pankkitililtä. Toimenpide, joka ei siedä viivytystä ja jonka laiminlyöminen aiheuttaisi vahinkoa pesälle, voidaan suorittaa, vaikkei kaikkien osakkaiden suostumusta saataisikaan. Yksikin pesän osakas saa myös ajaa kannetta pesän hyväksi. (Norri 2010, 311-312.)

Yhteishallinnon aikana päätetään muun muassa omaisuuden hoitamisesta, saamisten perimisestä, vuokrasopimusten irtisanomisesta ja velkojen maksusta. Määrämuotoisissa oikeustoimissa vaatimus yhteishallinnosta tarkoittaa sitä, että oikeustoimesta laadittavassa asiakirjassa

on oltava jokaisen osakkaan itsensä tai hänen valtuuttamansa allekirjoitus. (Aarnio & Kangas 2000, 217.)

Kuolinpesän osakkaat voivat myös valtuuttaa jonkun henkilön huolehtimaan pesän asioista. Tällöin valtuutuksen tulee tulla kaikilta pesän osakkailta. Nimenomaisen valtuutuksen puuttuessa osakas voi asemansa puolesta olla oikeutettu hoitamaan juoksevia asioita pesän puolesta – esimerkiksi irtisanomaan vähäisempiä sopimuksia. (Aarnio & Kangas 2000, 218.) Näitä sääntöjä sovelletaan myös pankkiasiointiin – siitä lisää jäljempänä.

Pesänselvittäjän hallinto

Osakkaiden ollessa erimielisiä pesän asioissa, voi yksikin pesän osakas pyytää tuomioistuimelta, että pesän omaisuus luovutetaan pesänselvittäjän hallintaan. Pesänselvittäjä voidaan määrätä myös velkojan ja muidenkin sellaisten henkilöiden hakemuksesta, joiden etu riippuu asiasta. Hakemus pesänselvittäjän määräämiseksi jätetään perittävän kotipaikan tuomioistuimelle (Norri 2010, 318-321). Oikeus varaa osakkaille tilaisuuden mielipiteensä esittämiseen (Aarnio & Kangas 2000, 270). Jos testamentissa on määrätty testamentin toimeenpanija, on hänellä oikeus ryhtyä ilman tuomioistuimen määräystäkin pesänselvittäjäksi. Mikäli pesään tulee pesänjakaja, määrätään sama henkilö usein pesänselvittäjäksi ja -jakajaksi (Norri 2010, 319).

Pesänselvittäjän tehtävänä on saattaa pesä jakokuntoon, hallita omaisuutta ja maksaa velat (Aarnio & Kangas 2000, 267). Pesänselvittäjä myös edustaa pesää. Mikäli pesä on ylivelkainen, on pesänselvittäjän yritettävä saada velkojien kanssa aikaan sopimus, jonka mukaan velkojat tyytyvät suoritukseen, joka pesästä on mahdollista saada. Elleivät kaikki velkojat suostu sopimukseen, pesä voidaan luovuttaa konkurssiin. (Norri 2010, 323-324.)

Kuolinpesää sitovien sopimusten täyttäminen ja irtisanominen kuuluu pesänselvittäjälle. Kun pesänselvittäjä on määrätty, eivät kuolinpesän osakkaat voi solmia pesän puolesta sopimuksia eikä irtisanoa niitä. (Aarnio & Kangas 2000, 302.)

Tehtävät suoritettuaan pesänselvittäjä on velvollinen ilmoittamaan pesän osakkaille, että perinnönjaon edellyttämä pesänselvitys on tehty. Pesänselvittäjän tulee tehdä myös tili toiminnastaan. Kun jako on suoritettu ja tullut lainvoimaiseksi, tulee pesänselvittäjän antaa omaisuus niille henkilöille, joille se jaon mukaan kuuluu. Käytännössä tämä tarkoittaa, että pesän-

selvittäjä huolehtii rahavarojen tilityksestä, osakekirjojen siirtämisestä saajan nimiin ja pesään kuuluneiden esineiden antamisesta saajille. (Norri 2010, 326.)

Pesänselvityksestä aiheutuneet kulut maksetaan aina jäämistövaroista. Tällaisia kuluja ovat kaikki pesän hallinnosta ja hoidosta aiheutuneet juoksevat kustannukset ja esimerkiksi vakuutusmaksut ja notariaattipalveluista kannetut maksut. Jokaisesta tilitapahtumasta liitetään kuitti lopputiliin. Pesänselvittäjällä on myös oikeus kohtuulliseen palkkioon ja korvaukseen kuluistaan. (Aarnio & Kangas 2000, 334.)

Konkurssihallinto

Kuolinpesä voidaan asettaa konkurssiin vain, jos konkurssi on pesän laajuuden, omaisuuden rahaksimuuton tai muun erityisen syyn vuoksi tarkoituksenmukaista. Konkurssissa pesän omaisuus käytetään pesän ja perittävän velkojen maksuun. (Konkurssilaki 2:5 §.)

Mikäli perittävä oli asetettu konkurssiin eikä konkurssi ollut päättynyt ennen perittävän kuolemaa, ei konkurssi ole rauennut. Konkurssiin asetetun perittävän tilalle tulee tällöin kuolinpesä. Omaisuus siirtyy konkurssipesän pesänhoitajalle, tai jos heitä on useampia, konkurssihallinnon hoitoon. (Aarnio & Kangas 2009, 269.)

Velallisen on vahvistettava allekirjoituksellaan pesäluettelo oikeaksi. Kuolinpesän konkurssissa perukirja toimii omaisuusluettelona. Konkurssihallinnossa velallisena pidetään sitä kuolinpesän osakasta, jonka hoidossa kuolinpesä on ollut (Konkurssilaki 4:12 §).

Testamentin toimeenpanijan hallinto

Perittävä voi määrätä kuolinpesän hallinnosta testamentilla. Mikäli perittävä on määrännyt testamentin toimeenpanijan, on hänen tehtävänänsä selvittää jäämistö perinnönjakoa varten. (Aarnio & Kangas 2000, 338.) Toimeenpanijamääräys ei supista lesken oikeutta osallistua selvitykseen eikä testamentin toimeenpanijalla ole oikeutta luovuttaa kuolinpesää konkurssiin. Muutoin toimeenpanijaan sovelletaan samoja säännöksiä kuin pesänselvittäjänsäkin. (Aarnio & Kangas 2000, 341.)

Lesken hallinto

Mikäli perittävä oli naimisissa ja häneltä jäi rintaperillinen, jäämistö jää lesken hallintaan. Tällöin pesä voidaan selvittää joko osakasten yhteishallinnossa tai pesään voidaan määrätä pesäselvittäjä.

Mikäli perittävältä ei jäänyt rintaperillistä, perii leski ensiksi kuolleen puolison ja vastaa myös pesän selvittämisestä. Leski on näin ollen pesän ainoa osakas, sillä toissijaiset perilliset ovat kyllä perillisiä, mutta vasta lesken kuolinpesän osakkaita.

Kuolinpesän selvityksen ollessa lesken vastuulla, on hän yksin oikeutettu päättämään siitä, ottaako hän perittävän ja pesän velat vastattavakseen, maksaako ne ja jos maksaa, niin millä maksun suorittaa. Mikäli perittävä oli ylivelkainen, tulee lesken luovuttaa jäämistö pesäselvittäjän hallintoon. Jos perittävä on määrännyt omaisuudestaan jonkun muun kuin lesken hyväksi, nauttii leski suojaa testamenttia vastaan. Selvitysvastuu kuuluu tällöin sekä leskelle että yleistestamentinsaajalle, mutta leskellä on oikeus hallita jäämistöä jakamattomana.

Lesken hallinnon päättyessä perinnönjako ei ole tarpeen, sillä jäämistö siirtyy ainoan perillisen, lesken, omistukseen (Aarnio & Kangas 2000, 348).

4.3 Kuolinpesän jättäminen jakamattomaksi

Osakkaat voivat jättää pesän jakamattomana osakkaiden yhteishallintoon. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi silloin, kun pesän osakkaita ovat lapset ja leski, eivätkä lapset vaadi jakoa vaan pesä jää lesken hallittavaksi. Tällöin pesän osakkaat voivat tehdä sopimuksen kuolinpesän hallinnosta. (Norri 2010, 316.)

Sopimus yhteishallinnosta voidaan tehdä toistaiseksi tai määräajaksi. Jokainen osakas voi milloin tahansa sanoa sopimuksen irti, ellei sopimusta ole tehty määräajaksi. Sopimus lakkaa kolmen kuukauden kuluttua irtisanomisesta, ellei sopimuksessa muutoin ole määrätty. Sopimus lakkaa myös, jos leski, joka on ollut osallisena määräajaksi tehdyssä sopimuksessa, vihitään uuteen avioliittoon tai osakas kuolee ja hänen paikalleen pesään tulee joku, joka ei ole sopimuksen osallinen. Mikäli sopimus on tehty määräajaksi, ja sen tekemiseen ratkaisevasti

vaikuttaneissa olosuhteissa on tapahtunut olennainen muutos tai muutoin on erityisiä syitä, voi osakas nostaa kanteen ja oikeus julistaa sopimuksen lakanneeksi (PK 24:5 §).

Sopimusta kuolinpesän yhteishallinnosta ei voi tehdä, mikäli pesään on määrätty pesänselvitäjä tai pesää hallitsee testamentin toimeenpanija.

5 PERUNKIRJOITUS JA PERINNÖNJAKO

Perunkirjoitus on toimitettava jokaisen henkilön jälkeen, hänen iästään ja varallisuudestaan riippumatta (Norri 2010, 327). Perunkirjoituksella ja perukirjalla on monia merkityksiä. Ensimmäkin perukirja toimii omaisuusluettelona pesänselvitystä ja perinnönjakoa varten. Se toimii myös osaksluettelona. Perukirjalla on myös tärkeä dokumenttimerkitys, sillä siihen tulee merkitä tieto kaikista asiakirjoista, jotka vaikuttavat ositukseen ja perinnönjakkoon. Perukirjasta toimitetaan maistraatille jäljennös, jos osakkaana on alle 18-vuotias tai edunvalvottava, joten sillä on tärkeä merkitys myös holhousoikeudellisen valvonnan kannalta. Perukirja toimii myös veroilmoituksen perustana. Perukirjalla on merkitystä myös niin sanottuna liitesasiakirjana, sillä esimerkiksi haettaessa pesää pesänselvittäjän hallintoon tulee hakemuksessa olla oikeaksi todistettu ote perukirjasta. Perunkirjoituksesta alkaa myös kulua eräitä perintöprosessuaalisia määräaikoja. (Aarnio & Kangas 2000, 138.)

Perunkirjoitus on laadittava kolmen kuukauden kuluessa henkilön kuolemasta. Mikäli perunkirjoitusta ei ehditä toimittaa määräajassa, voidaan siihen saada lykkäystä. (Norri 2010, 327.)

Perunkirjoituksen toimituttaa se, jolla pesä on hallussaan ja joka on sen tilaan parhaiten perehtynyt. Perunkirjoitusvelvollisia ovat leski, perittävän lapsi, lähin sukulainen, holhooja, testamentinsaaja, pesänselvittäjä, testamentin toimeenpanija, toimitsija, naapuri tai muu lähainen, poliisi ja sosiaalilautakunta. Perunkirjoitusvelvollinen määrää perunkirjoituksen paikan ja ajan, valitsee perunkirjoitusta varten kaksi uskottua miestä, huolehtii kutumisesta perunkirjoitukseen sekä ilmoittaa pesän perunkirjoituksessa. (Norri 2010, 329-330.)

Ennen perunkirjoitusta on koottava kaikki siinä tarvittavat paperit. Sellaisia ovat sukuselvitys perittävästä, perittävän ja lesken lainhuudot, jäljennökset perittävän ja lesken asunto-osakekirjoista, testamentti, avioehtosopimus, aikaisemmin kuolleen puolison perukirja, saldotodistukset perittävän ja lesken kaikista talletuksista ja veloista korkoineen, mahdollisen arvoosuustilin ote, jäljennös perittävän viimeisestä veroilmoituksesta, kuitit hautajaisten järjestämisestä aiheutuneista kuluista sekä kuitit niistä maksuista, jotka kohdistuvat perittävän elinajan ja jotka on suoritettu kuoleman jälkeen. (Norri 2010, 332-333.)

Mikäli perittävällä oli tallelokero, sen sisältö on selvitettävä. Suositeltavaa on, että pesänhoitaja laatii luettelon perittävän kuoleman jälkeen olleista kuluista ja tuloista. (Norri 2010, 333.)

Perunkirjoituksessa osakas voi olla saapuvilla itse tai valtuutetun edustamana. Vain pesän ilmoittajalla on velvollisuus saapua perunkirjoitukseen. Usein perunkirjoitustilaisuudessa tehdään muitakin toimia kuin varsinainen perunkirjoitus. Esimerkiksi perinnönjako voidaan tehdä samalla kertaa. (Norri 2010, 334-335.)

5.1 Perukirja

Perukirja asiakirjana koostuu kolmesta osasta: johdannosta, varsinaisesta sisällöstä ja uskottujen miesten vakuutuksesta. Johdantoon merkitään toimituksen aikaa, paikkaa, perittävää ja uskottuja miehiä koskevat tiedot, osakastiedot ja toimituksen asiakirjat. Varsinaisen sisällön muodostaa varallisuusinformaatio. Uskottujen miesten vakuutus siitä, että ilmoitettu varallisuus on oikein arvioitu, merkitään viimeiseksi. (Aarnio, Kangas & Puroinen 2000, 102.)

Perukirjaan on merkittävä perittävän varat ja velat niin kuin ne olivat perittävän kuolinhetkellä. Kaikki jäämistöön kuuluvat varat ja velat on ilmoitettava, riippumatta omaisuuden laadusta. Omaisuus on myös arvostettava perukirjassa. Siinä noudatetaan perintö- ja lahjaverolaissa olevia oikeusohjeita. Omaisuus luetteloidaan ja arvostetaan perukirjassa omaisuuslajeittain kiinteään ja irtaimeen omaisuuteen sekä henkivakuutuskorvauksiin. (Aarnio ym. 2000, 113-124.)

Jäämistöön kuuluvien varojen arvosta vähennetään perittävän ja pesän velat. Ne erotetaan perukirjassa omiksi ryhmikseen. Perittävän velka on sellainen, jonka maksamiseen perittävä on itse sitoutunut, kun taas pesän velkaa on kaikki hautajaisista ja muista jäämistötoimista aiheutunut velka. Lähtökohtaisesti molempiin ryhmiin kuuluvat velat maksetaan jäämistön varoilla. (Aarnio ym. 2000, 113 ja 136.)

Perittävän velkoja ovat kaikki sellaiset sitoumukset, joiden täytäntöönpanoa voidaan laillisesti vaatia. Velkana pidetään myös täytäntöönpanokuluja ja perimiskustannuksia. Velasta merkitään perukirjaan ainoastaan se osa, josta perittävä todellisuudessa oli vastuussa. Maksamatta olevat velan korot voidaan vähentää varoista, jos korosta on sovittu tai perittävä oli veloitettu suorittamaan korkoa tuomioistuimen päätöksellä. Veloista ja koroista merkitään perukirjaan yksityiskohtainen luettelo, josta selviää velan syntyhetki, jäljellä olevan velan määrä ja korko. (Aarnio ym. 2000, 133-136.)

Pesän velkana pidetään hautaus- ja perunkirjoituskustannuksia sekä menoja, jotka johtuvat pesän hoidosta, hallinnosta ja selvityksestä. Itse perukirjaan ei tarvitse liittää tositteita tällaisista veloista. Tositteet voidaan kuitenkin vaatia toimitettavaksi verottajalle. (Aarnio ym. 2000, 136-137.)

Mikäli perittävä oli naimisissa, luetteloidaan myös lesken varat perukirjaan. Perukirjaan otetaan myös merkinnät siitä, onko perittävä antanut ennakkoperintöä tai lahjaa. (Norri 2010, 337.)

Perukirja tulee toimittaa kuukauden kuluessa perunkirjoituksesta verotoimistoon. Perukirjoja laaditaan verotoimistolle toimitettavan kappaleen lisäksi yhtä monta kappaletta kuin pesässä on osakkaita ellei toisin sovita, sillä kuolinpesän osakkailta on oikeus saada tutustua perukirjaan myöhemminkin. Mikäli pesässä on osakkaana alaikäinen tai edunvalvonnassa oleva täysi-ikäinen, tulee perukirja toimittaa myös maistraattiin. (Aarnio & Kangas 2000, 194.)

Mikäli perunkirjoituksen jälkeen ilmaantuu sellaisia varoja tai velkoja, joita ei ole perukirjaan merkitty, on kuukauden kuluessa laadittava täydennys- tai oikaisukirja (PK 20:10 §).

Perukirjan osakastietojen vahvistaminen

Maistraatti voi vahvistaa perukirjan osakasluettelon. Pyynnön vahvistamiseen voivat tehdä niin yksi kuolinpesän osakkaista, leski, pesänhoitaja, pesänselvittäjä, pesänjakaja kuin testamentin toimeenpanijakin. Vahvistuksen hakijaksi voidaan myös valtuuttaa joku muu kuin edellä mainittu henkilö. Vahvistaminen suoritetaan alkuperäiseen perukirjaan tai sen oikeaksi todistettuun jäljennökseen. Maistraatille on esitettävä katkeamaton sukuselvitys niin perittävästä kuin kuolleista osakkaista, niin sanotut elossaolotodistukset pesänosakkaista sekä mahdollinen testamentti, osituskirja tai aikaisemmin kuolleen aviopuolison perukirja. (Maistraatti).

Lomake perukirjan osakasluettelon vahvistamishakemusta varten löytyy Maistraatin Internet-sivuilta. Maksu vahvistamispäätöksestä muodostuu vahvistamishakemuksen mukaan siten, että kun osakkaina ovat rintaperilliset, vanhemmat ja leski, on maksu 60 euroa. Muissa tapauksissa maksu on 120 euroa.

5.2 Toimet ennen jakoa

Ennen perinnönjakoa on tehtävä testamentin tiedoksiantaminen ja moittiminen, lakiosavaatimus, velkojen selvittäminen ja erityisjälkisäädösten antaminen.

Testamentin tiedoksiantaminen ja moittiminen

Testamenti on saatettava perillisten tietoon antamalla siitä jokaiselle perilliselle jäljennös kahden jäävittömän todistajan ollessa läsnä. Tiedoksiannolle ei ole säädetty määräaika. Tiedoksiannosta alkaa kulua testamentin moiteaika. Usein on selvää, ettei testamenttia moitita mitenkään ja silloin pyydetään, että perillinen antaisi hyväksymislausuman, jotta kuuden kuukauden moittimisajalta vältytään. Hyväksyminen tarkoittaa sen myöntämistä, että testamentti on tehty oikeita menettelytapoja noudattaen ja testaattori on ollut riittävässä ymmärryksessä sitä tehdessään. (Norri 2010, 389-390.)

Testamentin moite tarkoittaa sitä, että perillinen väittää testamentin olevan pätemätön. Testamentti voi olla pätemätön seuraavissa tapauksissa: testamentintekijä oli alaikäinen, testamenttia tehdessä ei ole noudatettu laissa säädettyjä menettelytapoja, testamentin tekemiseen on vaikuttanut mielisairaus tai muu sieluntoiminnan häiriö tai testaattori on pakotettu tekemään testamentti tai taivutettu tai petollisesti viety siihen. Vain lähin perillinen voi moittaa testamenttia. Moitteella perillinen vaatii omaisuutta testamentinsaajalta itselleen. Moite on olemassa vain sitä vastaan, jota sitä on ajettu ja vain sen hyväksi, joka sitä on ajanut. Testamenttia moititaan tuomioistuimessa kanteella. Moitekanne on nostettava kuuden kuukauden kuluttua testamentin tiedoksiannosta. (Norri 2010, 395-396.)

Lakiosavaatimus

Rintaperillisille kuuluu lakiosaoikeus. Mikäli testamentintekijä määrää myös lakiosasta testamenttaamisvaltansa ylittäen, testamentti loukkaa lakiosaa. Myös jos perittävä on antanut rintaperilliselle lahjan, saattaa tällainen lahja loukata toisen rintaperillisen lakiosaa. Tällaisissa tilanteissa rintaperillisen on tehtävä lakiosavaatimus. Lakiosaa loukkaava testamentti tai lahja voi jäädä voimaan, ellei lakiosaa vaadita. (Norri 2010, 397-398.)

Lakiosa ei lankea itsestään, vaan sitä on vaadittava (Norri 2010, 398). Lakiosan saaminen edellyttää, että perillinen tekee testamentin saajalle lakiosailmoituksen. Lakiosailmoitus on tehtävä kuudessa kuukaudessa siitä, kun testamentti annetaan tiedoksi perilliselle. Lakiosailmoitus ei kuitenkaan sido rintaperillistä. Lakiosailmoitus ja lakiosan vaatiminen ovat eri asioita: lakiosailmoitus ei sellaisenaan merkitse lakiosan toteuttamista. Ilmoituksella rintaperillinen vain säilyttää oikeutensa vaatia lakiosaa. Lakiosan vaatiminen toteutetaan perinnönjaossa. Mikäli rintaperillinen ei jaossa vetoa lakiosaansa, hän hyväksyy testamentin. (Koponen 2009, 37.)

Lakiosailmoitus on tehtävä haastemiehen välityksellä tai muuten todisteellisesti. (Koponen 2009, 37.)

Testamentti loukkaa lakiosaa siis silloin, kun rintaperillinen ei saa lakiosaansa testamentissä olevien määräyksien takia. Usein näin on, jos rintaperillinen saa perintönä vähemmän kuin lakiosan verran omaisuutta. Lakiosaa loukkaa myös testamentti, jolla ei ole annettu omistusoikeutta vaan sitä vähäisempi oikeus. Hallinta- ja käyttöoikeustestamentti on tehoton siltä osin kuin se loukkaa lakiosaa. Poikkeuksen muodostaa lesken oikeus pitää hallinnassaan puolisoiden yhteisenä kotina käyttämä asunto tai muu jäämistöön kuuluva lesken kodiksi sopiva asunto. Leski ei saa tällaista hallintaoikeutta, mikäli leskellä on omissa nimissään kodiksi sopiva asunto. Kodissa oleva asuinirtaimisto on myös puolison vaatimuksesta jätettävä hänen hallintaansa. Mikäli jäämistö on niin suuri, että lakiosa voidaan toteuttaa muusta kuin leskelle jäävästä omaisuudesta, ei synny ongelmaa lakiosaoikeuden ja lesken asumis- ja hallintaoikeuden välillä. Lakiosa voidaan toteuttaa perinnönjaossa. Tilanne on toinen, jos pesän omaisuus muodostuu puolisoiden asunnosta ja irtaimistosta. Tällöin rintaperillisten hallintaoikeuden saanti lykkääntyy siihen asti kun lesken oikeus päättyy. Rintaperillisillä on tällöin omistumuttei hallintaoikeutta. (Koponen 2009, 38.)

Lakiosan suuruus on puolet perintöosan suuruudesta. Perintöosan suuruus on selvillä sitten, kun perittävän omaisuudesta on vähennetty puolisolle mahdollisen avio-oikeuden perusteella tuleva omaisuus. Perintöosan osuus riippuu siitä, jääkö leskeksi vähemmän vai enemmän omistava; jos enemmän omistava jää leskeksi, ei hänen tarvitse antaa tasinkoa ensiksi kuolleen puolison perillisille. Jos leskeksi jää vähemmän omistava, on hänellä oikeus tasinkoon. Tämä vaikuttaa lakiosan suuruuteen. Voidaan sanoa, että perittävä voi määrätä puolesta omaisuudestaan, josta on siis vähennetty mahdollinen lesken tasinko, mutta toiseen puoleen

rintaperillisillä on lakiosaoikeus. Mikäli lakiosaperillisiä ei ole, saa perittävä vapaasti määrätä koko omaisuudestaan perintöoikeuksien estämättä. (Koponen 2009, 35.)

Lakiosa lasketaan jaonaikaisista käyvistä arvoista. Ennakkoperintönä saatu omaisuus arvostetaan siihen arvoon, mikä sillä oli omaisuutta vastaanotettaessa. Lakiosan suuruus lasketaan perintöosan netto-omaisuuden perusteella. Perittävän ja pesän velat pienentävät lakiosaa, kun taas ennakkoperinnöt ja suosiolahjat kasvattavat sitä. (Koponen 2009, 36.)

Mikäli perittävä on elinaikanaan loukannut lakiosaperillisen lakiosaa esimerkiksi lahjoituksin, alihintaan myymisen tai ylisuurten henkivakuutusten kautta ja perittävän kuollessa hänen nimissään oleva omaisuus on niin vähäinen, että perillisen täyden lakiosan saaminen ei ole mahdollista, on perillisellä oikeus vaatia lakiosan täydennystä. Tämä tapahtuu kanteella: perillinen haastaa oikeuteen ne henkilöt, jotka ovat saaneet perittäväältä omaisuutta siten, että se loukkaa perillisen lakiosaa. Kanne tulee kysymykseen vain jos lakiosaa ei voi saada jäämistöstä. Täydennyskanne on nostettava vuoden kuluessa siitä, kun perillinen sai tiedon kuolemasta tai siitä oikeustoimesta, joka loukkaa hänen lakiosaoikeuttaan. Viimeinen takaraja kanteen nostamiselle on kymmenen vuoden kuluttua perittävän kuolemasta. (Koponen 2009, 40.)

Lakiosan täydentämisen vaatiminen tarkoittaa sitä, että omaisuuden aikanaan saanut joutuu palauttamaan liikaa saamaansa omaisuutta. Mikäli etuuden saaja on itse lakiosaan oikeutettu, saa hän kuitenkin pitää sen, mitä hänen omaan lakiosaansa tarvitaan. (Koponen 2009, 41.)

Velkojen selvittäminen ja erityisjälkisäädösten antaminen

Perintökaaren mukaan perinnönjakoon ei saa ryhtyä, ennen kuin kaikki tiedossa olevat velat on maksettu, mikäli joku osakkaista jakoa vastustaa. Lain mukaan ensin maksetaan velat ja peränosakkaille jaetaan niin sanottu puhdas säästö. Velkoihin kuuluvat paitsi perittävän velat, myös hautaus- ja perunkirjoituskustannukset sekä pesän hoitamisesta, hallinnosta ja selvityksestä johtuvat kustannukset. (Norri 2010, 416.)

Pesän osakas ei vastaa henkilökohtaisesti perittävän velasta. Pesän osakas voi joutua velkavastuuseen, jos laiminlyö perunkirjoituksen toimituttamisen määräajassa. Vastuu kohtaa osakasta kuitenkin vain, jos perunkirjoituksen toimittamatta jättäminen aiheuttaa vahinkoa perittävän velkojille. Myös jos perilliset jakavat perittävän varat keskenään tai muutoin hukkaavat ne tai jättävät velat kokonaan maksamatta, joutuvat he velkavastuuseen. (Norri 2010, 417.)

Kun on saatu varmuus siitä, että kaikki velat voidaan maksaa pesän varoista, voidaan erityisjälkisäädös panna täytäntöön (Norri 2010, 417).

5.3 Perinnönjako

Kuolinpesän osakkaat voivat toimittaa perinnönjaon sopimallaan tavalla. Tällöin puhutaan sopimusjaosta. Jaon sisällöstä tulee kaikkien olla yksimielisiä. Mikäli sopimukseen ei päästä ja pesän osakkaat ovat erimielisiä, voidaan ratkaisuväliltä uskoa pesänjakajalle. Tällaista jakoa kutsutaan toimitusjaoksi. Pesänjakajan on toimitettava perinnönjako myös, kun jonkun osuus pesästä on ulosmitattu tai osakas, pesän osakkaan ulosmittausvelkoja tai pesäosuuden luovutuksensaaja sitä vaatii. (Aarnio & Kangas 2000, 625.)

Perinnönjako on käynnistettävä eli pantava vireille. Sopimusjaossa viereilletuloajankohta ei ole aina täsmällinen, kun taas toimitusjako tulee vireille silloin, kun pesänjakajan hakemus on jätetty tuomioistuimelle. Kuitenkin jokaisella pesän osakkaalla on oikeus vaatia jakoa, kun pesä on selvitetty. Tällöin puhutaan niin sanottujen tosiasiallisten jakotoimenpiteiden käynnistämisestä. Jakovaade ei ole sidottu mihinkään määräaikaan. (Aarnio & Kangas 2000, 626.) Oikeus vaatia perinnönjakoa on sekä kuolinpesän osakkailla että osakkaiden oikeudenomistajilla.

Mikäli perittävä oli naimisissa, tulee ennen jakoa toimittaa omaisuuden ositus (PK 23:1 §). Osituksessa tapahtuu omaisuuden erottelu, yhteisen omaisuuden jako ja tasinkojako. Ensin toimitetaan omaisuuden erottelu – avioparin omaisuus jaetaan puolisoitten yhteiseen ja molempien omaan omaisuuteen. Yhteinen omaisuus jaetaan pöytäjakona tai reaalisena jakona. Pöytäjako tarkoittaa omaisuuden jakamista murto-osiksi. Reaalinen jako voidaan tehdä kolmella tavalla: jos omaisuus on jaettavissa oleva, esimerkiksi osakesijoitus, voidaan se jakaa kahteen osaan niin, että puolet tulee leskelle ja puolet perillisille. Toiseksi omaisuus voidaan jakaa vaihdonomaisesti siten, että leski saa yhden omaisuusesineen ja perilliset toisen. Jos omaisuusesinettä ei voida sopivasti jakaa osiin, on kaksi vaihtoehtoa: jos esineitä on useampia, ja niiden arvo on sama, voidaan toinen antaa leskelle ja toinen perillisille. Mikäli esineet eivät ole samanarvoisia, tasaus voidaan suorittaa raha- tai muilla varoilla. Jos taas jako ei ole mahdollinen, koska puoliset omistivat vain yhden esineen, esine on myytävä ja myynnistä saadut varat jaettava. (Norri 2010, 421-423.)

Tasinkojaossa toteutetaan avio-oikeus. Tällöin enemmän omistavalta puolelta siirtyy vähemmän omistavalle omaisuutta tai rahaa. Mikäli rintaperillisiä ei ole, leski perii kaiken omaisuuden, jolloin jako tehdään vasta lesken kuoltua. Leskellä on myös oikeus pitää asunto jakamattomana hallinnassaan, ja tämä voi vaikuttaa tasinkojakoon. Mikäli avio-oikeus oli avioehdolla suljettu pois molemmin puolin, tasinkojakoa ei toimiteta. (Norri 2010, 423-424.)

Jos leskellä on enemmän omaisuutta, kummallakaan osapuolella ei ole tasinkovaadetta. Jos lesken avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästö on suurempi kuin perittävän säästö, lesken ei tarvitse antaa tasinkoa, ellei halua. Leski pitää tällöin omansa. Jos leskellä puolestaan on vähemmän omaisuutta, hänellä on mahdollisuus tasinkovaateen esittämiseen. Tällöin leski saa tasinkoa perittävän omaisuudesta. Tasinkojaossa leskelle siirtyy niin suuri määrä omaisuutta, että osat tulevat samansuuruisiksi. Ellei leski esitä tasinkovaadetta, ei tasinkojakoa tapahdu. (Norri 2010, 424.)

Pesänjakajan on määrättävä perinnönjako aika ja -paikka ja ilmoitettava määräyksestään kaikille asianosaisille sekä kutsuttava heidät jakoon. (Aarnio & Kangas 2000, 665.)

Varsinaisessa perinnönjaossa voidaan erottaa laskennallinen ja reaalin puoli. Perintö-osa voi olla joko suhteellinen tai arvomääräinen. Suhteellinen perintöosuus pelkistyy murto-luvuksi, esimerkiksi $1/3$ jäämistöstä. Murto-luvun avulla määritetään osakkaalle arvomääräinen eli euromääräinen jako-osa. Reaalisessa jakotoimituksessa toteutetaan esinekohtainen perintöosa. Laillinen perinnönjako edellyttää pesän jakamista reaalisesti, jonka jälkeen osakkaasta tulee saamansa omaisuuden omistaja. Reaalisessa jaossa osoitetaan osakkaalle tulevat omaisuusobjektit ja luovutetaan jako-omaisuus saajille. (Aarnio & Kangas 2000, 622.)

Perintökaaren 23:9 §:n mukaan perinnönjaosta on laadittava jakokirja. Mikäli jaon on toimit-tanut pesänjakaja, on hänen allekirjoitettava perinnönjakokirja. Sopimusjaossa osakkaat allekirjoittavat perinnönjakokirjan ja kaksi esteetöntä henkilöä todistavat sen oikeaksi.

Tavallisesti jakokirjan loppuun merkitään, että osakas hyväksyy jaon eikä aio moittia sitä. Ja-ko tulee tällöin lainvoimaiseksi. Ellei kaikki osakkaat hyväksy pesänjakajan toimittamaa jakoa, alkaa kuuden kuukauden moiteaika. Jokaisella pesänosakkaalla on oikeus kanteella vaatia, että jako kumotaan tai sitä oikaistaan. Ellei moitteita nosteta määräajassa, jako tulee lopulliseksi ja saa lainvoiman. (Norri 2010, 485-486.)

Jaossa saatu omaisuus siirtyy saajalle eri vaiheissa. Kun on vain yksi perillinen, omaisuus siirtyy tälle perittävän kuollessa. Testamentinsaajalle omaisuus siirtyy testamentin tultua lainvoimaiseksi. Osituksessa leskelle siirtyy omaisuus, kun ositus saa lainvoiman. Perinnönjaossa omaisuus sinänsä siirtyy perittävän kuollessa, mutta omaisuus yksilöityy tietyiksi omaisuusesineiksi vasta perinnönjaon tullessa voimaan. Itse omaisuuden siirtyminen ei aina riitä, vaan se voi omaisuuden laadusta riippuen vaatia erilaisia toimia. (Norri 2010, 488.)

Kun perinnönjako on toimitettu, kuolinpesä lakkaa.

6 KUOLINPESÄN PANKKIASIAT

Kuolinpesän pankkiasioinnissa halutaan suojata niin perittävän kuin pesän osakkaidenkin etuja (Finanssivalvonta, 2010 c).

Tieto kuolemantapauksesta tulee pankille Väestörekisterikeskuksen kautta. Tieto tulee kuitenkin usein viiveellä, joten omaisten kannattaa ilmoittaa asiasta mahdollisimman nopeasti pankille. Ilmoituksen yhteydessä tulee esittää kirjallinen selvitys kuolemasta, kuten kuolintodistus (Rahoitustarkastus, 2005).

Perittävän elinaikanaan tekemät sopimukset sitovat myös kuolinpesää. Lain mukaan kuolinpesä tulee perittävän tilalle ja sopimusten mukaiset oikeudet ja velvollisuudet siirtyvät samalla kuolinpesälle. Pankkiasioinnissa tällaisiksi sopimuksiksi katsotaan esimerkiksi tilisopimukset ja tallelokeron vuokrasopimus. (Finanssivalvonta, 2010 e.)

Kuolinpesän pankkiasioista annettujen ohjeistuksien selkeyttämiseksi ohjeita käsitellään seuraavissa kohdissa kuvitteellisen esimerkkitapauksen näkökulmasta.

Esimerkkitapaus.

Markus ja Maarit Rusanen olivat aviopari, jolla on kaksi lasta: Susanna ja Heikki. Markus on menehtynyt 2.6.2011.

Markus ja Maarit asuivat yhteisessä omakotitalossa, joka on rahoitettu lainalla. Talon arvo on 150.000 euroa. Lainaa on jäljellä 100.000 euroa. Lisäksi heillä oli yhteisiä tilivaroja. He eivät olleet tehneet keskinäistä testamenttia eivätkä avioehtosopimusta.

Kuolinpesän osakkaita ovat leski Maarit Rusanen, sekä rintaperilliset Susanna ja Heikki. Susanna ja Heikki ovat molemmat täysi-ikäisiä.

Tieto Markuksen kuolemasta on saapunut pankkiin Väestörekisterikeskuksen kautta. Maarit tulee käymään pian kuoleman jälkeen pankissa, ja toimittaa samalla virkatodistuksen.

6.1 Pankkialaisuus ja kuolinpesä

Pankkialaisuussäännökset suojaavat pankin asiakkaan yksityisyyttä (Finanssivalvonta, 2010 b). Salassapitovelvollisuuden piiriin kuuluvat asiakkaan tai muun henkilön taloudellista asemaa tai yksityisen henkilökohtaisia oloja koskevat seikat sekä liike- tai ammattialaisuudet (Konstari & Kalima 2002, 34). Pankkialaisuuden alaisia tietoja ovat siten muun muassa tiedot tilitapahtumista ja maksuliikenteestä (Finanssivalvonta, 2010 b). Pankkialaisuuden alaisia tietoja ei saa luovuttaa, ellei asiakas anna siihen kirjallista tai suullista suostumusta. Suostumus voi sisältyä myöskin laajempaan asiakirjaan, kuten testamenttiin tai erityisjälkisaädökseen.

Valtuutuksella tarkoitetaan valtaa edustaa toista oikeustoimessa ja toimia valtuuttajan nimiin tätä sitovasti. Tavallisesti valtuutus esitetään kirjallisesti valtakirjassa, jossa määritellään valtuutuksen sisältö. Pankin asiakas voi valtuuttaa kolmannen osapuolen saamaan tietoja pankkialaisuuden alaan liittyvistä asioista. Valtuutuksen perusteella pankki voi antaa kyseen omaisia tietoja vain valtuutuksen osoittamassa laajuudessa. Valtuutuksen tulee olla yksilöity. Avoin asinanajo- tai muu valtakirja ei täytä yksilöinnin edellytyksiä. Valtuutuksesta tulee ilmetä myös, mitä nimenomaista luottolaitosta valtuutus koskee ja kuka on oikeutettu saamaan tietoja. Valtuutuksen tulisi pääsääntöisesti olla kirjallinen, jolloin pankille jää kopiona todiste asiakirjasta, johon tietojen antaminen perustetaan. Mikäli tietoja annetaan suullisen valtuutuksen nojalla, tulee pankkitoimihenkilön pyytää paikalle todistaja, joka tarvittaessa voi vahvistaa suullisen valtuutuksen. (Konstari & Kalima 2002, 52.)

Tiedonsaantioikeus voi perustua myös lailliseen edustukseen. Tällöin tietoja pyytävän oikeudellisen aseman selvittämiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota. Erityisesti tämä koskee oikeushenkilöä, jonka toimihenkilölle saadaan antaa tiedot vain silloin, kun saadaan varmenus hänen asemastaan ja sen mukanaan tuomasta toimivallasta. (Konstari & Kalima 2002, 53.)

Pelkkä toimeksianto oikeustoimen suorittamiseen ei riitä suostumukseksi pankkialaisuuden alaisten tietojen antamiseen, vaikka tehtävä edellyttäisikin tällaisten tietojen saamista. Näin ollen pelkästään se, että osakkaat ovat valinneet kolmannen osapuolen toimittamaan perunkirjoituksen, ei sisällä suostumusta perittävän tilitietojen antamiseen kolmannelle. Esimerkiksi avoin asinanajovaltakirja ei muodosta riittävän yksilöityä tahdonilmaisua. (Konstari & Kalima 2002, 44.)

Perinnönjättäjän kuoltua hänen oikeuksiaan pankkiin nähden ennen perinnönjakoa ja kuolinpesän lakkaamista käyttävät vain pesän osakkaat yhdessä. Usean osakkaan hallinnoimassa pesässä yksi kuolinpesän osakas voi saada perinnönjättäjän taloudellisia asioita koskevia tietoja ainoastaan kuolinpäivältä ja sen jälkeiseltä ajalta. Osakkaan oikeudellinen asema tulee selvittää. Kuolinpäivää edeltävistä asioista tietoja voi saada puolestaan ainoastaan kaikkien pesän osakkaiden suostumuksella. (Konstari & Kalima 2002, 60.) Oikeuden määräämällä pesänselvittäjällä ja -jakajalla on oikeus tehtävänsä ja siihen liittyvän oikeudellisen vastuunalaisuuden perusteella saada tiedot perittävän kaikista taloudellisista asioista, kuten talletuksista, myös perinnönjättäjän kuolemaa edeltävältä ajalta. (Konstari & Kalima 2002, 62.)

6.2 Pankille toimitettavat asiakirjat

Kuolinpesän pankkiasioiden hoitaminen edellyttää, että pankille esitetään ainakin seuraavat selvitykset: a) perukirja tai vaihtoehtoisesti perukirjan jäljennös, jossa on maistraatin todistus siitä, että pesän osakkaat on merkitty oikein perukirjaan b) perittävän täydellinen sukuselvitys ja c) valtakirja jokaiselta pesän osakkaalta, joka ei ole paikalla henkilökohtaisesti (Finanssivalvonta, 2010 d).

Perukirjan osakastiedot kannattaa vahvistuttaa maistraatissa, jolloin se toimii virallisena osakasluettelona. Mikäli osakasluettelo ei ole vahvistettu, tulee pankille toimittaa sukuselvitys eli niin sanottu katkeamaton virkatodistusketju perittävästä ja kuolleista perillisistä 15 vuoden iästä kuolemaan. (Kivekäs 1999, 5.)

Perukirjasta pankille saadaan tieto siitä, ketkä ovat oikeutettuja määräämään pesän varallisuudesta (Finanssivalvonta, 2010 d). Perukirjan lisäksi tarvitaan testamentti, testamentin tiedoksisaanti- ja/tai hyväksymisilmoitukset tai lainvoimaisuustodistus, rekisteröity avioehtosopimus, virkatodistus jokaisesta pesän osakkaasta, edesmenneen puolison perukirja liitteineen, edesmenneen puolison mahdollinen ositus- ja jakokirja sekä kirjallinen perinnöstä luopumisilmoitus ja luopuneen perijän katkeamaton virkatodistusketju.

Pankki suosittelee, että tarvittavat asiakirjat toimitetaan pankille etukäteen ennen kuolinpesän asioiden hoitamista, koska niihin tutustuminen vie aikaa (Mäenpää, 2011).

6.3 Ennen perunkirjoitusta

Kuolinpesän pankkiasioiden hoitaminen ennen perunkirjoitusta edellyttää, että pesän osakas esittää pankille perittävän virkatodistuksen. Virkatodistus osoittaa, että hän on perillinen tai leski. (Osuuspankki)

Ennen perunkirjoitusta ei kuitenkaan vielä ole luotettavasti selvillä, ketkä ovat kuolinpesän osakkaita. Sen vuoksi pankissa voi tehdä ennen perunkirjoitusta vain sellaisia toimia, jotka tulevat kuolinpesän hyväksi.

6.3.1 Kuka saa toimia pankissa

Perittävän varallisuus siirtyy kuolinhetkellä kuolinpesän osakkaille, jotka päättävät pääsääntöisesti yhdessä kuolinpesän pankkiasioiden hoitamisesta aina perinnönjakoon asti. Poikkeuksia pääsääntöön kuitenkin löytyy.

Yhden osakkaan toimivalta

Vaikka kuolinpesän osakkaat päättävät kuolinpesän asioista pääsääntöisesti yhdessä, on kuitenkin olemassa tiettyjä toimenpiteitä, joita yksikin pesän osakas saa hoitaa pankissa ilman muiden osakkaiden myötävaikutusta. Näiden toimien on katsottu olevan luonteeltaan sellaisia, että ne olisi joka tapauksessa hoidettava. Yksikin kuolinpesän osakas on näin ollen oikeutettu niistä päättämään. Kyseisten toimenpiteiden hoitamisesta ei voi aiheutua haittaa muille kuolinpesän osakkaille tai muulle henkilölle, joten myöskään muiden henkilöiden etujen turvaaminen ei edellytä näiltä toimilta kaikkien osakkaiden hyväksyntää. (Kivekäs 1999, 10.)

Yksikin kuolinpesän osakas on oikeutettu ilman muilta osakkailta saatua suostumusta jättämään maksettavaksi perittävän tileiltä hautajaisiin tai muuten selvästi kuolintapaukseen liittyviä laskuja. Myös perittävälle kuuluneet sähkö-, puhelin- ja yhtiövastikelaskut voidaan maksaa. Osakas on myös oikeutettu saamaan perunkirjoitusta varten saldotodistukset perittävän varallisuudesta ja vastuista kuolinpäivältä, sekä luetteloimaan perittävän tallelokeron sisällön yhdessä pankin kahden toimihenkilön kanssa. Osakas on muutenkin oikeutettu saamaan tietoja perittävän pankkiasioiden kuolinpäivän ja sen jälkeisestä tilanteesta. Hän voi myös halu-

tessaan poistaa tarpeettomat suoraveloitus- ja maksupalvelutoimeksiannot. (Kivekäs 1999, 10.)

Mikäli perittävältä jäi leski, voi leski hoitaa edelleen täysin itsenäisesti omaisuuttaan. Leski voi esimerkiksi jatkaa hänen ja perittävän yhteisen niin sanotun tai-tilin käyttöä.

Esimerkitapaus.

Maarit tulee käymään pankissa pian Markuksen kuoleman jälkeen ja toimittaa samalla Markuksen virkatodistuksen. Pankkivirkailijan kanssa he selvittävät käytännön asioita ja tilaavat saldo- ja korkotodistukset Markuksen varallisuudesta, lainoista ja vastuista kuolinpäivältä perunkirjoitusta varten. Maaritille varataan myös aika pankkiin, jolloin Markuksen tallelokeron sisältö tullaan luetteloimaan.

Pesänselvittäjän toimivalta

Mikäli kuolinpesä on luovutettu pesänselvittäjän hallintoon, on hän ainoa henkilö, joka on kelpoinen edustamaan kuolinpesää ja vastaamaan kaikissa pesää koskevissa asioissa. Pesänselvittäjän tulee esittää pankissa tuomioistuimen pöytäkirjanote tehtävään määräämisestä. Tämän nojalla hänellä on oikeus saada tietoja perittävän pankkiasioista niin kuolinpäivältä kuin sen jälkeiseltäkin ajalta, mutta myös kuolinpäivää edeltävältä ajalta. (Kivekäs 1999, 15.)

Pesänselvittäjän tulee ryhtyä kaikkiin sellaisiin toimiin, jotka ovat tarpeellisia pesän selvittämiseksi ja jakokuntoon saattamiseksi. Näitä toimia on pankin kannalta katsottuna muun muassa perittävän ja pesän velkojen maksaminen. Pesänselvittäjällä on oikeus päättää myös esimerkiksi pankkilainan ottamisesta kuolinpesän nimiin. (Kivekäs 1999, 15.)

Pankkisalaisuuden vuoksi pesänselvittäjällä ei ole oikeutta saada tietoja perittävän lesken pankkiasioista (Kivekäs 1999, 16).

Testamentin toimeenpanijan toimivalta

Testamentin toimeenpanijalla on samanlainen toimivalta hoitaa kuolinpesän pankkiasioita kuin pesänselvittäjälläkin, ellei testamentista muuta johdu. Testamentin toimeenpanijan valtuus ei supista lesken oikeutta osallistua pesänselvitykseen. Mikäli testamentin sanamuoto

niin rajoittaa, voi testamentin toimeenpanija tarvita valtakirjan kaikilta pesän osakkailta hoitaakseen pesän pankkiasioita. (Kivekäs 1999, 16.)

Testamentin toimeenpanijan tulee esittää pankissa lainvoimainen testamentti. Testamentin toimeenpanijan valtuudet alkavat siis silloin, kun testamentti on tullut lainvoimaiseksi. Ennen tätä hän voi kuitenkin käyttää puhevaltaa tuomioistuimessa pesää koskevassa asiassa ja on velvollinen ryhtymään perunkirjoitusta koskeviin toimenpiteisiin, elleivät osakkaat itse ryhdy kyseenomaisiin toimiin. Testamentin toimeenpanija ei voi vaatia jäämistöomaisuuden hallintaa ennen kuin hänen asemansa on lainvoimaisesti vahvistettu. (Kivekäs 1999, 16.)

6.3.2 Kuolinpesän tilien käyttäminen

Kuolinpesän osakkailla on oikeus käyttää perittävän varoja ainoastaan yhdessä siihen asti, kunnes perinnönjako on suoritettu tai osakkaiden kesken muutoin sovitaan. Jos perittävän tili on ollut yhteisomistuksessa ja toinen tilinomistajista kuolee, perittävän sijaan yhteisomistajaksi tulee kuolinpesä. Mikäli molemmilla tilinomistajilla on ollut itsenäinen käyttöoikeus tileihin, on kuolinpesällä ja eloonjääneellä tilinomistajalla kummallakin oikeus käyttää tiliä erikseen. Mikäli tällainen käyttöoikeus on ollut tilinomistajilla vain yhdessä, on tämä voimassa myös kuoleman jälkeen. (Finanssivalvonta, 2010 a.)

Kun tilinomistaja antaa jollekin henkilölle käyttöoikeuden tiliinsä, valtuuttaa hän käyttöoikeudenhaltijan käyttämään tiliä ja saamaan tilistä haluamiaan tietoja. Tilinomistajan kuolema ei OikTL 21 §:n mukaan kuitenkaan vaikuta valtuutuksen voimassaoloon, ellei erityisistä asianhaaroista muuta johdu. Näin ollen valtuutetulla olisi oikeus tehdä kelpoisuutensa rajoissa toimenpiteitä kuolinpesän lukuun. Erityisenä asianhaarana voidaan kuitenkin pitää esimerkiksi sitä, että valtuutuksen tarkoittama oikeustoimi olisi henkilökohtaisten piirteidensä vuoksi ollut ainoastaan valtuuttajan intressissä, ja valtuutuksen alainen toimi ei olisi enää pesän osakkaiden edun mukaista. Tilin käyttöoikeuden säilyminen ennallaan tilinomistajan kuoltua ei palvele kuolinpesän osakkaiden etua, joten kaikkien perittävän nimissä olevien tilien käyttöoikeudet lakkautetaan automaattisesti, kun tieto asiakkaan kuolemasta saapuu pankkiin. Samoin perittävällä olleet käyttöoikeudet muiden tileihin poistetaan. (Kivekäs 1999, 28-29.)

Myös perittävän tileihinsä antamat muut valtuutukset lakkaavat tilinomistajan kuoltua.

Tilanteissa, joissa perittävän tilillä on myös toinen omistaja, voidaan erottaa niin sanotut ja-tilit sekä tai-tilit, joiden käyttö toisen omistajan kuoleman jälkeen eroaa toisistaan. Tai-tilin tilinomistajien eläessä kumpikin tilinomistaja saa käyttää tiliä toisistaan riippumatta. Toisen tilinomistajan kuoltua hänen tilalleen omistajan asemaan tulee kuolinpesä. Tilinomistajan oikeudet siirtyvät kuolinpesälle ja tai-tilin käyttöehdot säilyvät ennallaan. Näin ollen eloonjäänyt tilinomistaja ja kuolinpesä voivat käyttää tiliä täysin toisistaan riippumatta niin halutesaan. (Kivekäs 1999, 25.) Ja-tilillä tilin käyttö voi tapahtua ainoastaan yhteisesti.

Tilanteissa, joissa perittävällä ja leskellä on ollut yhteinen tili, on suositeltavaa, että leskelle avataan oma tili, jolle hänen eläkkeensä tai palkkansa ohjataan. Lisäksi yhteiseltä tililtä siirretään lesken uudelle tilille esimerkiksi puolet tilivaroista. Näin pyritään helpottamaan yhteisiin tileihin liittyviä käytännön ongelmia ja huolehtimaan siitä, että esimerkiksi selkeästi toiselle tilinomistajalle kuuluva suoritus ei tulisi yhteisissä nimissä olevalle tilille. (Mäenpää, 2011.)

Perittävältä on voinut jäädä pankkiin myös määräaikaista tilejä, jotka eräännyvät tietyinä ajankohtana. Mikäli kuolinpesän osakkaat haluavat eräännyttää tällaisen tilin ennen eräpäivää, tulee heidän olla asiasta yksimielisiä. Tilille ei kuitenkaan tällöin makseta välttämättä tilisopimuksessa mainittua korkoa, vaan ennenaikainen eräännyttäminen voi pudottaa korkoa esimerkiksi normaalin käyttelytilin koron tasolle. Mikäli tili on eräännytyksessä pian perittävän kuoleman jälkeen ja pankissa pitäisi sopia tilin jatkosta ja sitomisesta uudella sopimuksella korkeampikorkoiselle määräaikaistalle jaksolle, tulee kaikkien osakkaiden suostumus saada tähän toimenpiteeseen. (Kivekäs 1999, 28.)

Tilien käyttö ennen perunkirjoitusta

Jakamattoman kuolinpesän osakkaat hallitsevat yhdessä pesän omaisuutta ja heillä on oikeus käyttää perittävän varoja ainoastaan yhdessä kunnes perinnönjako on suoritettu tai osakkaiden kesken muutoin sovitaan (Finanssivalvonta 2010 a). Yksikin kuolinpesän osakas on kuitenkin oikeutettu, ilman muilta osakkailta saatua valtakirjaa jättämään maksettavaksi perittävän tililtä hautajaisiin tai muuten selvästi kuolintapaukseen liittyviä laskuja. Myös perittävälle kuuluneet sähkö-, puhelin- tai yhtiövastikelaskut voidaan maksaa.

Perittävän eläessään tekemät maksupalvelusopimukset, kuten suoraveloitussopimukset, pysyvät voimassa kuoleman jälkeenkin. Menettely on yleensä asianmukainen, sillä maksujen voi

katsoa menevän kuolinpesän hyväksi. Maksupalvelusopimukset kuitenkin lakkautetaan, mikäli yksikin kuolinpesän osakkaista niin haluaa. (Finanssivalvonta, 2010 e.)

Ennen kuin vaatimus maksupalvelusopimuksen irtisanomisesta on esitetty, perittävän tililtä on voitu suorittaa maksupalvelun kautta maksuja ja tilille on voinut tulla suorituksia, jotka myöhemmin osoittautuvat perusteettomiksi. Ilman osakkaiden suostumusta veloitetut maksut on palautettava perittävän tilille. Kuolinpesä voi myös olla velvollinen palauttamaan pesän tilille tulleita aiheettomia suorituksia. (Rahoitustarkastus, 2007.)

Tilinkäyttövälineet

Kun pankki on saanut tiedon kuolemasta, henkilön tileihin, arvopaperisäilytyksiin ja muihin vastaaviin annetut käyttöoikeudet ja muut valtuutukset lakkautetaan. Myös maksu- ja luottokortit sekä rinnakkaiskortit lakkautetaan. Näin menetellään, koska lain mukaan pesän varoista päättävät pesän osakkaat yhdessä.

Kuolinpesän osakkaiden kanssa voidaan kuitenkin sopia siitä, että jollekin heistä annetaan maksukortti tai verkkopalvelutunnukset kuolinpesän tileihin, jotta pesän juoksevien asioiden hoitaminen sujuisi joustavammin. Nämä toimet edellyttävät suostumusta kaikilta pesän osakkailta. (Kivekäs 1999, 32.)

Esimerkkitapaus.

Maaritilla ja Markuksella on ollut pankissa yhteinen tai-tili, jonne he ovat siirtäneet rahaa muun muassa yhteisten menojen, kuten lainaerien ja laskujen maksamista varten. Tilille ovat tulleet myös Maaritin palkat ja tuet. Markuksella on ollut omissa nimissään käyttelytili, jonne hänen omat palkekansa ovat ohjantuneet, sekä säästämiseen tarkoitettu tili.

Maarit toimittaa pankkiin kaikki tilinkäyttövälineet, jotka Markuksella on ollut käytössään. Markuksen kortit ja verkkopankkitunnukset lakkautetaan.

Markuksella on ollut käytössään Visa-luottokortti, jonka luottoraja on ollut 3.000 euroa. Tähän luottoon on Maaritilla ollut rinnakkaiskortti. Maaritin rinnakkaiskortti lakkautetaan ja hänelle haetaan luottokorttia omiin nimiin.

Jotta Maaritin asiointi helpottuisi pankissa, avataan Maaritille omiin nimiin uusi tili, jonne hänen palikkansa jatkoissa ohjataan. Yhteisen tilin varoja ei vielä voida jakaa, koska perunkirjoitusta ei ole pidetty, joten tili jää voimaan kuolinpesän ja Maaritin nimelle. Epäselvyyksien välttämiseksi kuitenkin sovitaan, että Maarit ei hoida omia menojaan enää yhteiseltä tililtä.

Maarit maksaa pesänselvitysvelkoja, kuten hautajaiskustannuksia Markuksen nimissä olevilta tileiltä. Tähän hän ei tarvitse muiden pesän osakkaiden lupaa.

6.3.3 Kuolinpesän tallelokeron tai muun säilytysmuodon käyttäminen

Pääsäännön mukaan perittävän tallelokeron käyttävät pesän osakkaat yhdessä, heidän valtuuttamansa, pesänselvittäjä tai testamentin toimeenpanija. Kun perittävä kuolee, hänen muille henkilöille antamansa käyttöoikeudet tallelokeron poistetaan. Mikäli tallelokerolla on ollut toinen omistaja, joka on elossa, käyttävät tallelokeron kuolinpesä ja eloonjäänyt omistaja joko yhdessä tai erikseen, riippuen tallelokerosopimuksesta. (Kivekäs 1999, 33.)

Kahden omistajan yhteinen tallelokerosopimus voi olla joko ja-sopimus tai tai-sopimus. Tallelokeron ollessa tai-muotoinen, voivat tallelokeron eloonjäänyt omistaja ja kuolinpesän osakkaat käydä tallelokerolla erikseenkin. Tällainen käyttö on kuitenkin mahdollista vasta tallelokeron omaisuuden luetteloinnin jälkeen. (Kivekäs 1999, 33.) Ja-lokeron osakkaat voivat käyttää molemmat osapuolet ainoastaan yhdessä.

Yksikin kuolinpesän osakas on oikeutettu luetteloimaan tallelokeron sisällön pankin toimihenkilöiden läsnäollessa. Tallelokeron luetteloinnista laaditaan pöytäkirja jonka allekirjoittavat paikalla olleet pankin toimihenkilöt sekä kuolinpesän osakkaat. Luetteloinnin jälkeen yksikin kuolinpesän osakas voi tutustua tallelokeron sisältöön, mutta hän ei saa ottaa tallelokerosta mitään. Mikäli tallelokerossa on sellaista omaisuutta, joka kuuluu selvästi ainoastaan yhdelle kuolinpesän osakkaalle ja jonka poisottamisesta ei voi aiheutua kenellekään haittaa, saa osakas ottaa tällaisen tavaran pois tallelokerosta ilman lupaa toisilta tallelokeron omistajilta. (Kivekäs 1999, 34-35.)

Muutoin tallelokerosta voidaan ottaa asiakirjoja tai se voidaan tyhjentää vain, jos siihen on saatu kaikkien kuolinpesän osakkaiden suostumus. Yhdelläkin kuolinpesän osakkaalla on oikeus saada kopiot asiakirjoista, jotka ovat tallelokerossa. (Kivekäs 1999, 35.)

Tallelokeroiden lisäksi perittävällä saattaa olla omaisuutta esimerkiksi suljetussa säilytyksessä tai sinettisäilytyksessä. Näitä säilytysmuotoja koskevat omistajan kuoltua samat säännöt kuin tallelokeroakin. (Kivekäs 1999, 36.)

Esimerkkitapaus.

Markuksen kuoleman jälkeen Maarit tulee pankille luetteloimaan Markuksen nimissä ollutta tallelokeroa. Toimituksessa on läsnä myös pankin toimihenkilöitä. Sisällöstä laaditaan pöytäkirja, johon merkitään kaikki tallelokerossa ollut varallisuus, ja se allekirjoitetaan. Tallelokero jätetään koskemattomaksi aina perinnönjakoon asti. Maarit saa kuitenkin ottaa tallelokerosta oman osiansa, jota Markus on tallelokerossaan säilyttänyt.

6.4 Perunkirjoituksen jälkeen

Kun perunkirjoitus on pidetty, tulee perukirja ja muut tarvittavat asiakirjat toimittaa pankkiin. Asiakirjat kannattaa toimittaa pankille hyvissä ajoin etukäteen ennen kuolinpesän asioiden hoitamista, koska niihin tutustuminen vie aikaa. Jotta asiointi nopeutuisi, suositellaan perukirjan osakasluettelon vahvistuttamista maistraatissa. (Mäenpää, 2010.)

Lain mukaan kuolinpesän yhteishallinnossa kaikki pesän osakkaat päättävät kuolinpesän varojen käytöstä. Kaikkien kuolinpesän osakkaiden suostumus vaaditaan, kun

1. nostetaan käteistä perittävän tileiltä
2. tyhjennetään perittävän tallelokero tai säilytys
3. myydään perittävän arvopapereita
4. pyydetään tietoja perittävän elinaikaisista pankkiasioista
5. lopetetaan kuolinpesän tilit
6. tehdään uusia sopimuksia tai sitoumuksia. (Osuuspankki.)

Mikäli osakkaita on paljon ja kaikkien pitäisi olla aina paikalla pankissa asioita hoidettaessa, voi kuolinpesän asioiden hoitaminen olla käytännössä hankalaa. Osakkaat voivatkin valtuuttaa yhden henkilön hoitamaan pesän asioita pankissa. Valtuuttaminen tapahtuu yksilöidyllä

valtakirjalla, jonka kaikki osakkaat allekirjoittavat. (Kivekäs 1999, 13.) Valtakirjamallin saa tarvittaessa esimerkiksi Osuuspankkien toimipaikoista tai OP-verkkopalvelusta.

Esimerkkitapaus.

Markuksen perunkirjoitus pidetään 15.7.2011. Maarit pyytää perunkirjan vahvistamista maistraatista, jotta asiointi pankissa nopeutuu. Vahvistetun perunkirjan hän toimittaa pankkiin tutustuttavaksi. Samalla hän tuo pankkiin valtakirjan, jolla hän ja Heikki valtuuttavat Susannan hoitamaan kuolinpesän asioita pankissa.

Valtakirjan perusteella Susanna on oikeutettu

- *maksamaan laskuja ja nostamaan varoja kuolinpesän pankkitileiltä,*
- *saamaan tietoja perittävän pankkitileistä, luotoista ja vastuista Markuksen elinajalta, sekä*
- *irtisanomaan tallelokerosopimuksen ja vastaanottamaan säilytyksessä olevan omaisuuden.*

Näin ollen kaikkien pesän osakkaiden ei tarvitse tulla pankkiin yhtäaikaisesti asioiden hoitamista varten, vaan Susanna saa valtuutuksen puitteissa tehdä toimia kuolinpesän nimissä.

6.5 Perittävän vastuut

Kuolema ei yleensä lakkautta velkasuhteita, ja velkojilla säilyy oikeus saada suoritus saatavalleen. Normaalisti perittävän ja pesän velat on maksettava alkuperäisten velan ehtojen mukaisesti. (Aarnio & Kangas 2009, 609.)

Kuolleen henkilön ja kuolinpesän velasta säädetään perintökaaren 21 luvussa.

Velat jaetaan kolmeen ryhmään: pesänselvitysvelkoihin, perittävän velkoihin ja muihin pesän velkoihin (Aarnio & Kangas 2009, 626).

Mikäli velka on välttämätöntä kuolinpesän jakokuntoon saattamiseksi, se on 'pesänselvitysvelkaa'. Pesänselvitysvelkoiksi katsotaan kohtuulliset hautaus- ja perunkirjoituskustannukset sekä pesän hoidosta, hallinnosta ja selvityksestä johtuvat tarpeelliset kustannukset. Pesänselvitysvelat maksetaan ennen muita velkoja sitä mukaa kuin ne erääntyvät. Niiden maksamisen

johdosta pesän osakas ei voi joutua velkavastuuseen ja niiden maksaminen on selvityshallinnon velvollisuus. (Aarnio & Kangas 2009, 627.)

'Perittävän velka' on velkaa, jonka oikeusperuste on syntynyt perittävän eläessä, vaikka velkaa ei olisi ehtojensa mukaan voinut periä perittävän eläessä, esimerkiksi velkasitoumus, takaus ja verovelvollisuus. Perittävän velat maksetaan pesänselvityksen jälkeen joko kokonaisuudessaan tai pesänselvittäjän päätöksellä velkojien maksunsaantijärjestyksestä annetun lain mukaan määräytyvässä suhteessa. (Aarnio & Kangas 2009, 626.)

'Muuksi velaksi' katsotaan velka, joka on tehty perittävän kuoleman jälkeen muussa kuin pesänselvitystarkoituksessa. Osakkaat ovat esimerkiksi voineet ottaa velkaa jäämistöön kuuluvan kiinteistön peruskorjaamista varten. Tällöin on kyseessä muu pesän velka. Se maksetaan viimeiseksi kuolinpesän varoista pesänselvitysvelkojen ja perittävän velkojen jälkeen. (Aarnio & Kangas 2009, 627.)

Mikäli kuolinpesä on konkurssissa, vastaa konkurssipesä pesänselvitysveloista (PK 21:1 §).

Pesä on ylivelkainen, mikäli pesän varat eivät riitä velkojen maksamiseen. Perittävän velasta vastaa perittävän kuolinpesässä oleva omaisuus. Osakas ei joudu vastuuseen perittävän velasta eli velka ei periä. Jos voidaan olettaa, että kaikki perittävän velat eivät ole tiedossa, kannattaa pesän hakea julkista haastetta velkojille. Haastetta on haettava, mikäli on syytä epäillä, että pesä on ylivelkainen. Velkoja tai osakas voi myös hakea pesänselvittäjän määräämistä pesään tai kuolinpesän asettamista konkurssiin. Pesän varoista maksetaan ensin pesänselvitysvelat, sitten perittävän velat ja viimeisenä muut velat. Ylivelkaisuus ei yleensä merkitse sitä, että osakkaiden olisi luovutettava pesä pesänselvittäjälle tai konkurssiin välttyäkseen velkavastuulta. Luovuttaminen on tarpeen useimmiten silloin, kun perittävä on säilyttänyt omistusasunnon tai muuta omaisuutta. Mikäli pesän omaisuus ei riitä muihin kuin pesänselvityskuluihin, ei pesän osakkaille yleensä voi siirtyä vastuuta perittävän veloista. (Koponen 2009, 129.)

Kuolinpesän osakas voi kuitenkin joutua henkilökohtaiseen vastuuseen perittävän velasta tai tämän antamasta takauksesta. Näin voi käydä, mikäli perunkirjoitusvelvollinen osakas laiminlyö perunkirjoituksen toimituttamisen määräajassa, vaarantaa velkojan oikeutta antamalla vääräksi tietämänsä ilmoituksen tai jättämällä tahallaan ilmoittamatta jonkin tietämänsä seikan perunkirjoituksessa tai vahvistaessaan valalla perukirjan. (PK 21:2 §.) Velkavastuu voi

syntyä myös osakkaan toimiessa pesän nimissä, sillä pesän lukuun tehdystä velasta vastaavat ne osakkaat, jotka velan ovat tehneet (Koponen 2009, 130).

6.5.1 Velallisen kuolema

Ositusta tai perinnönjakoa ei saa toimittaa, ennen kuin pesän ja perittävän velat on maksettu tai niistä on asetettu maksun turvaava takaus tai muu vakuus (PK 21:6 §).

Kun perunkirjoituksesta on kulunut kuukausi, voi velkoja vaatia vakuutta sellaisesta perittävän velasta, joka ei ole erääntynyt ja josta ei ole riittävä vakuutta. Mikäli vakuutta ei anneta kolmen kuukauden kuluessa sen vaatimisesta, katsotaan velka erääntyneeksi. Osakkailla on siis perunkirjoituksen jälkeen neljä kuukautta aikaa hankkia tarvittava vakuus. (Aarnio & Kangas 2009, 632.)

Kuolinpesän osakkailla on oikeus irtisanoa sellainen perittävän velka, joka ei ehtojensa mukaisesti erääntyisi kuuden kuukauden kuluessa perittävän kuolemasta. Irtisanomisen johdosta velkoja on velvollinen ottamaan maksu vastaan. Ainoastaan siinä tapauksessa, että velan vakuutena on kiinnitys ja hän ilmoittaa tyytyvänsä siihen, että vaatii maksua ainoastaan vakuutena olevasta omaisuudesta, voi velkoja torjua maksun. (Koponen 2009, 127.) Velkoja voi torjua maksun ainostaan edellyttäen, että velan vakuudeksi on annettu maakaaren 16-17 luvuissa tarkoitettu panttikirja. Osakkailla on oikeus vapauttaa muu vakuus maksamalla velka, vaikka velkoja haluaisikin pitää velkasuhteen voimassa. Mikäli velkoja torjuu maksun ennen velan erääntymistä, edellyttää pesänselvityksen loppuunsaattaminen sitä, että velan vakuutena oleva omaisuus myydään sillä ehdolla, että ostaja ottaa vastatakseen velasta. (Aarnio & Kangas 2009, 632.)

Kaikki perittävän velat eivät kuitenkaan aina ole perintäkelpoisia. Ulosottolain mukaan saatavan täytäntöönpanokelpoisuus lakkaa määräajan kuluttua. Velkaa voidaan periä luonnolliselta henkilöltä ulosottoimien 15 vuoden ajan, kuitenkin siten, että jos velkojana on yksityinen henkilö tai rikoksen johdosta vahinkoa kärsinyt asiassa, jossa on tuomittu vankeutta, on määräaika 20 vuotta. Täytäntöönpanoperusteen määräaikaisuuden päättymisen tarkoittaa saatavan lopullista vanhentumista. Saatavan lopullisesta vanhentumisesta on pidettävä erillään velan vanhentuminen. Yleinen vanhentumisaika on 3 vuotta eräpäivästä, ja velan vanhentumisen katkaisemisesta alkaa kulua uusi entisen pituinen vanhentumisaika. Vireilletulo ulosotos-

sa katkaisee vanhentumisen ja uusi entisen pituinen vanhentumisaika alkaa kun vireilläolo ulosotossa päättyy. Täytäntöönpanon määräaikaisuus asettaa kuitenkin ehdottoman takarajan sille, kuinka kauan saatavaa voi periä ulosotossa ja sille, milloin saatava lopullisesti vanhen- tuu. (Koponen 2009, 128-129.)

Pesän osakkailla on aina käytössään niin kutsuttu rauhoitusaika, jolloin he saavat rauhassa tutustua pesän tilaan sekä päättää, luovutetaanko pesä pesänselvittäjän hallintoon tai konkurssiin. Rauhoitusaikana velkojat eivät panttivelkojaa lukuun ottamatta voi hakea täytän- töönpanoa periäkseen saataviaan pesän omaisuudesta. Osakkaat eivät puolestaan saa maksaa perittävän velkoja pesän varoista. Rauhoitusaikana tehty maksu ei ole pätemätön, mutta osa- kas voi joutua siitä vahingonkorvausvastuuseen velkojalle, joka jää maksun vuoksi ilman suoritusta. Rauhoitusaika on yksi kuukausi perunkirjoituksen toimittamisesta. (Koponen 2009, 129.)

Pankkien myöntämien luottojen kohdalla toimitaan luotonsaajan kuoltua yleensä sen mukai- sesti, mitä pankin luottoehdoissa on määrätty ja mistä on sovittu. Luottoehdoissa velallisen kuolema on yleensä yksi luoton eräännyttämisen peruste, mutta pankit eivät tämän takia yleensä eräännyttä luottoja. Pankit arvioivat velallisen kuolemaa koskevia tilanteita tapauskoh- taisesti ja ottavat huomioon muun muassa kuolinpesän varallisuuden. Velallisen kuoltua hän- nen velkansa siirtyy kuolinpesän vastattavaksi ja kuolinpesä maksaa yleensä perittävän pan- kista ottaman luoton perittävän kanssa sovitun maksuaikataulun mukaisesti. Joissain tapauk- sissa luoton ehtoja tai maksuaikataulua voidaan joutua kuolintapauksen vuoksi muuttamaan, mutta luottoehtojen muutoksiin vaaditaan aina suostumus kaikilta kuolinpesän osakkailta. (Kivekäs 1999, 36.)

Tilanteissa, joissa perittävällä on ollut yhteistä luottoa toisen osapuolen kanssa, menetellään usein niin, että perittävän kuolinpesä tulee toiseksi velalliseksi ja jatkaa luoton maksamista samoin kuin perittäväkin olisi eläessään maksanut. Toisena vaihtoehtona on, että luoton toi- nen osapuoli ottaa vastattavakseen koko lainan pääoman. (Mäenpää, 2011.)

Esimerkitapaus.

Markuksella ja Maaritilla on eläessään ollut yhteistä asuntolainaa, jota on jäljellä 100.000 eu- roa. Ennen perunkirjoitusta lainalle haetaan lyhennysvapaata.

6.5.2 Takaajan kuolema

Takauksessa on kyse siitä, että takaaja ottaa vastuun toisen ottaman velan maksamisesta. Mikäli velallinen ei pysty maksamaan velkaansa takaisin, voidaan velka periä takaajalta. Takauslajeja on useita, yleisimpinä omavelkaiset takaukset. Niissä takaaja sitoutuu vastaamaan velallisen velasta kuin omastaan. Velkoja voi vaatia maksua omavelkaiselta takaajalta heti velan eräännyttyä. Myös täytetakaukset, joissa takaaja takaa asunnon tai vapaa-ajan asunnon hankkimista tai kunnostamista varten myönnetyn velan, ovat yleisiä. Tällöin lisäksi asunnon tai vapaa-ajan asunnon eli pantin tulee olla velan vakuutena. Täytetakauksessa takaajalta voidaan vaatia suoritusta ainoastaan siltä osin kuin asunnon tai vapaa-ajan asunnon arvo ei riitä kattamaan velkaa. Takaus on toissijainen aina silloin, kun luotto on myönnetty asunnon tai vapaa-ajan asunnon hankkimista tai kunnostamista varten ja kyseisen luoton vakuudeksi on pantattu kyseinen asunto. Yleensä takaukset annetaan erityistakauksina, jolloin takaus koskee vain sitoumuksessa mainittua luottoa. Yleistakauksissa takauksen piiriin kuuluvat myös myöhemmin syntyvät velat ja tällöin takaajan vastuun enimmäismäärä ja voimassaoloaika tulee sopia. Takaus vanhenee kolmen vuoden kuluessa päävelan erääntymisestä, ellei vanhentumista ole katkaistu ennen sitä. Takaussitoumus vanhentuu lisäksi kymmenen vuoden kuluttua takaussitoumuksen antamisesta. (Koponen 2009, 133-134.)

Takaajan kuolema ei pääsääntöisesti lakkauta takausvastuuta, vaan takaus siirtyy kuolinpesälle vastattavaksi. Velkoja on velvollinen vaatimaan velalliselta uutta takausta, jos takaaja kuolee takausaikana. Mikäli velallinen ei onnistu saamaan uutta takausta, on velkojan vaadittava heti perillisiltä se osa, jota velalliselta ei saada perittyä. Sama koskee myös tilanteita, joissa saatava ei ole vielä erääntynyt maksettavaksi. Tämän käytännön katsotaan koskevan kuitenkin vain niin sanottua toissijaista takausta, joten se ei suoranaisesti tule sovellettavaksi pankin luotoista annettuihin takauksiin, jotka yleensä ovat omavelkaisia takauksia. (Kivekäs 1999, 37.)

6.6 Hautaustestamentti

Hautaustestamentin avulla testamentin tekijä voi määrätä hautajaistensa järjestämisestä haluamallaan tavalla. Järjestelmän on kehittänyt Suomen Hautaustoimistojen Liitto ry. Hautaustestamentti tehdään aina sellaisessa hautaustoimistossa, joka kuuluu Suomen Hautaustoimistojen Liittoon. Hautaustestamentti allekirjoitetaan ja todistetaan kuten tavallinen testamentti,

ja siitä tehdään kaksi kappaletta, joista toinen jää hautaustestamentin tekijälle ja toinen hautaustoimistolle. Hautaustestamenttiin liittyy Hautaussuunnitelma, jolla testaattori voi yksilöidä haluamansa tuotteet ja palvelut. Hän voi määrätä esimerkiksi vain yhdestä asiasta hautajaisiin liittyen tai tehdä yksityiskohtaisen suunnitelman hautajaisensa järjestämisestä.

Hautaustestamentissa voidaan määrätä, että hautajaisiin käytettävät varat otetaan testaattorille jäävästä omaisuudesta tai siten, että varat talletetaan pankkitilille, jonka testamentin tekijä on tätä tarkoitusta varten avannut. Testamentin tekijä tekee Hautauksen ennakkotilaussopimuksen hautajaiset järjestävän hautaustoimiston kanssa. Tilillä olevat varat ovat testaattorin hallinnassa, mutta hänen kuoltuaan on sillä hautaustoimistolla, jonka kanssa sopimus hautajaisien järjestämisestä on tehty, oikeus nostaa varoja tililtä hautajaisien toteuttamista varten. (Suomen Hautaustoimistojen Liitto ry.)

6.7 Vajaavaltainen kuolinpesässä

Holhustoimesta annetussa laissa säädetään, että ”vajaavaltaisella tarkoitetaan alle 18-vuotiaasta henkilöä (alaikäinen) ja sellaista 18 vuotta täyttänyttä henkilöä (täysi-ikäinen), joka on julistettu vajaavaltaiseksi.”. Vajaavaltaisen taloudellisia ja muita asioita hoitaa edunvalvoja. Alaikäisen edunvalvojina ovat pääsääntöisesti hänen huoltajansa. Täysi-ikäisen edunvalvojana on tuomioistuimen tai holhousviranomaisen määräämä henkilö (HolhTL 2:4 §).

Mikäli kuolinpesässä on vajaavaltainen osakas, tulee huolehtia siitä, että vajaavaltaista edustetaan pesässä asianmukaisesti (Kivekäs 1999, 53). Perintökaaren 18:3 §:ssä määritellään, että sen, joka on ottanut pesän omaisuuden väliaikaisesti hoitoonsa, tulee ilmoittaa kuolintapauksesta muille pesän osakkaille sekä tehdä ilmoitus holhousviranomaiselle, mikäli perillinen tai testamentinsaaja on vajaavaltainen tai jos hänen toimintakelpoisuuttaan on rajoitettu eikä hänellä ole edunvalvojaa.

Yleensä kuolinpesän varallisuus siirtyy perittävän kuoltua kuitenkin suoraan yhteishallintoon. Mikäli näin on käynyt tai väliaikainen pesänhoito on päättynyt ennen holhousviranomaiselle annettua ilmoitusta edunvalvojan tarpeellisuudesta, tulee osakkaiden huolehtia siitä, että vajaavaltaiselle määrätään edunvalvoja. Edunvalvojan määrääminen yhteishallintoa varten ei kuitenkaan ole tarpeellista, mikäli vajaavaltaisella on jo edunvalvoja. Huomioitava on, että vajaavaltaisen ja hänen edustajansa intressit eivät saa olla ristiriidassa keskenään: jos vajaaval-

taisen edunvalvoja on osakkaana samassa kuolinpesässä, tulee vajaavaltaiselle määrätä erikseen edunvalvoja edustamaan häntä kuolinpesän yhteishallinnossa. (Kivekäs 1999, 53-54.)

Alaikäisen edunvalvojina toimivat vanhemmat ja he voivat edustaa alaikäistä lastaan yhteishallinnossa, mikäli he eivät ole saman kuolinpesän osakkaina. Tapauksissa, joissa vanhemmat eivät voi edustaa alaikäistä kuolinpesässä, tulee alaikäiselle määrätä ulkopuolinen edunvalvoja. Tämä henkilö huolehtii ainoastaan alaikäisen oikeuksista kuolinpesässä ja ottaa osaa pesän hallintoon ja selvitykseen alaikäisen puolesta. (Kivekäs 1999, 55-56.)

Täysi-ikäisen edunvalvojana on tuomioistuimen tai holhousviranomaisen määräämä henkilö, ja tuomioistuin voi myös rajoittaa edunvalvojan tehtävän koskemaan ainoastaan määrättyä asiaa, oikeustointia tai omaisuutta. Näin ollen on mahdollista, että täysi-ikäiselle määrätään edunvalvoja huolehtimaan päämiehensä eduista vain kuolinpesän yhteishallinnon ja perinnönjaon ajaksi (Kivekäs 1999, 56).

Tuomioistuimen on määrättävä edunvalvoja myös poissaolevalle henkilölle. Edunvalvoja on siis määrättävä, jos kuolleelta on jäänyt perintö eikä perillistä tai testamentinsaajaa tai hänen olinpaikkaansa tiedetä tai jos perillinen tai testamentinsaaja ei voi muuten valvoa oikeuttaan. Edunvalvoja määrätään myös, kun tulevasta tapahtumasta riippuu, kenelle omaisuus menee, eli ei siis tiedetä, kuka omaisuuden lopullinen saaja on, tai joku saa omaisuuden haltuunsa vasta myöhemmin. Edunvalvojan määrääminen on tällöin tärkeää tulevan omistajan intressien turvaamiseksi. (Kivekäs 1999, 56.)

Holhoustoimesta annetun lain mukaan edunvalvoja ei saa edustaa päämiestään, mikäli vastapuolena on edunvalvoja itse, edunvalvojan puoliso tai lapsi tai joku, jota edunvalvoja edustaa. Muu edunvalvoja kuin huoltaja ei saa edustaa päämiestään myöskään, jos vastapuolena on muu edunvalvojalle läheinen henkilö, kuten edunvalvojan lapsenlapsi tai edunvalvojan lapsen puoliso. Mikäli sisaruksilla on yhteinen edunvalvoja, voi edunvalvoja edustaa sisarusia perinnönjaossa edellyttäen, että sisarusten edut eivät ole perinnönjaossa esitettyjen vaatimusten tai muiden perinnönjakoon liittyvien seikkojen johdosta keskenään ristiriidassa (HolhTL 5:32 §).

Holhustoilmaissa säädetään, että päämiehellä voi olla myös useampi kuin yksi edunvalvoja. Tällaisessa tilanteessa edunvalvojat yhdessä huolehtivat edunvalvojalle kuuluvista tehtävistä, ellei tuomioistuin ole päättänyt tehtävien erityisestä jaosta edunvalvojen kesken. Mikäli joku edunvalvojista on matkan, sairauden tai muun syyn vuoksi estynyt päätöksen tekemiseen ja

ratkaisun viivästyisestä aiheutuisi haittaa, ei hänen suostumuksensa saaminen asiassa ole tarpeellista. Kuitenkin asiasta, jolla on huomattavaa merkitystä päämiehelle, voivat edunvalvojat päättää ainoastaan yhdessä, ellei päämiehen etu ilmeisesti muuta vaadi. (HolhTL 5:30 §). Esimerkiksi vanhempien edustaessa alaikäistä lastaan kuolinpesän yhteishallinnossa, tulee heidän yhdessä päättää siitä, millaisiin toimiin he lapsen puolesta pesässä ryhtyvät. Jos toisen edunvalvojan suostumusta ei voida saada jonkin edellä mainitun syyn vuoksi ja päätös on tehtävä pikaisesti, tulee pohtia, onko toimenpiteellä huomattavaa merkitystä päämiehelle. Yksiselitteistä vastausta ei voida antaa, vaan asiaa pohditaan tapauskohtaisesti ja siten, että otetaan huomioon esimerkiksi pesän varat ja ehdotetun toimenpiteen suuruus niihin verrattuna. Pankin tulee kyseenomaisissa tilanteissa pitää huoli, että molempien edunvalvojen suostumus toimenpiteeseen on saatu tai toisella edunvalvojalla on oikeus päättää asiasta yksinkin. Epäselvissä tilanteissa edunvalvojan kannattaa pyytää holhousviranomaisen päätös asiassa. (Kivekäs 1999, 58.)

Edunvalvoja edustaa päämiestään kuolinpesässä myös perinnönjaossa, ellei joko edunvalvoja tai hänen läheisensä ole osallisena jaossa (Kivekäs 1999, 58).

Tarpeellisen edustuksen puuttuminen ja sen seuraukset

Edunvalvojan määrääminen vajaavaltaiselle kuolinpesän osakkaalle on tärkeää sekä muiden pesän osakkaiden, että vajaavaltaisen itsensä etujen turvaamiseksi. Jos perunkirjoitus on laiminlyöty, pesän omaisuutta ei ole luovutettu viralliselvitykseen, vajaavaltainen on ryhtynyt pesän omaisuuteen tai osallistunut ennen velkojen maksamista jakoon, ei vajaavaltainen pesän osakas ole henkilökohtaisessa vastuussa perittävän tai pesän veloista. Vajaavaltainen vastaa kyseenomaisista toimista vain pesäosuudellaan, jonka osalta hän on palautusvelvollinen. Vajaavaltaisen vapauduttua henkilökohtaisesta velkavastuusta kuolinpesässä tekemistään toimista, kohdistetaan vastuu laiminlyönneistä hänen edunvalvojaansa. Edunvalvojan vastuu rajoittuu vahingonkorvausvastuuseen. Edunvalvoja vastaa vahingosta, joka on aiheutunut hänen toimenpiteestään tai laiminlyönnistään perittävän pesän velkojille. (Kivekäs 1999, 58-59.)

Holhustoimilain mukaisesti oikeustoimi, jonka tekemiseen vajaavaltaisella ei ollut oikeutta, ei sido häntä, ellei edunvalvoja ole antanut siihen suostumustaan. Mikäli pesän osakkaana oleva vajaavaltainen osallistuu yhteishallintotoimiin ilman edunvalvojan suostumusta, eivät

kyseenomaiset toimet sido vajaavaltaista. Vajaavaltaisen tekemä oikeustoimi tulee häntä sitovaksi, jos edunvalvoja tai vajaavaltainen itse täysivaltaiseksi tultuaan sen hyväksyy. (Kivekäs 1999, 59.)

Toimenpiteet, jotka edellyttävät holhousviranomaisen lupaa

Holhoustoimilaisissa säädetään niistä toimista, joihin edunvalvoja ei voi itsenäisesti päämiehensä puolesta ryhtyä. Näihin toimiin hän tarvitsee holhousviranomaisen luvan. Lupa tarvitaan muun muassa silloin, kun päämiehen omaisuutta luovutetaan pantiksi tai muulla tavoin perustetaan siihen panttioikeus, otetaan muuta kuin opintolainaa tai sitoudutaan vekselivastuuseen tai vastuuseen toisen velasta päämiehen nimissä, sovitaan kuolinpesän yhteishallinnosta tai sovitaan omaisuuden osituksesta, erottelusta tai perinnönjaosta, joka toimitetaan ilman perintökaaren 23 luvussa tarkoitettua pesänjakajaa. (Kivekäs 1999, 60.) Esimerkiksi tilivaroja jaettaessa on käytännössä kyse osittaisesta perinnönjaosta, jolloin holhousviranomaisen lupa tarvitaan (Mäenpää, 2011).

Yhteishallinnossa kuolinpesä voi hakea pankilta luottoa esimerkiksi velkojen maksua tai yhden osakkaan ulosmaksua varten. Mikäli kuolinpesässä on vajaavaltainen, edunvalvojalla ei ole ilman holhousviranomaisen lupaa oikeutta ottaa päämiehensä nimissä lainaa tai sitoutua vastuuseen toisen velasta. Vaikka luotto ei tulisi pelkästään päämiehen nimiin, on päämies kuolinpesän osakkaana vastuussa pesäosuudellaan pesän ottamista luotoista, jolloin edellytyksenä on holhousviranomaisen lupa. Mikäli luoton vakuudeksi annetaan kuolinpesän varallisuuteen kuuluva pantti, edellyttää myös tämä toimenpide holhousviranomaisen antamaa lupaa. (Kivekäs 1999, 60-61.)

Edunvalvoja tarvitsee holhousviranomaisen luvan myös silloin, kun kuolinpesästä tehdään jakamattomuussopimus ja pesässä on edunvalvonnassa oleva henkilö. Päämiestään edustavan edunvalvojan tulee hakea lupaa viranomaiselta myös silloin, kun osakkaat sopivat omaisuuden osituksesta tai perinnönjaosta, eikä kuolinpesään ole määrätty pesänselvittäjää. Kun jollekin pesän osakkaalle luovutetaan pankissa pesän tililtä jakosopimuksen mukaan hänelle kuuluvia varoja, ja kuolinpesässä on edunvalvonnassa oleva osakas, tulisi pankin saada selvitys siitä, että lupa holhousviranomaiselta kyseenomaiseen oikeustoimeen on hankittu. Vasta tämän jälkeen pankki voi luovuttaa tileiltä jako-osuudet. Mikäli pesään on määrätty pesänjakaja, tulee hänen huolehtia pesän jakamisesta ja ensisijaisesti siten, että hän pyrkii saamaan

osakkaat sopimaan jaosta. Mikäli edunvalvoja tekee päämiehensä puolesta tällaisen sopimuksen, tulee pesänjakajan toimittaa jako sopimuksen mukaisesti, jos hän katsoo sen olevan päämiehen edun mukaista. (Kivekäs 1999, 61.)

Oikeustoimi, jonka edunvalvoja on tehnyt ilman tarvittavaa holhousviranomaisen lupaa, ei sido päämiestä. Oikeustoimi tulee sitovaksi, jos holhousviranomainen, jolta lupa olisi pitänyt hakea, sen jälkeenpäin edunvalvojan hakemuksesta hyväksyy. Jos tarvittavaa lupaa ei ole haettu ja sopimuskumppani on tiennyt, että toinen osapuoli on vajaavaltainen, ei sopimuskumppani voi vetäytyä sopimuksesta sinä aikana, joka suostumuksen hankkimiselle on sovittu tai jonka suostumuksen saaminen kohtuudella kestää. Näin ollen jos esimerkiksi pankissa on tehty kuolinpesän nimissä luottosopimus, eikä edunvalvoja ole hakenut lupaa holhousviranomaiselta, ei pankki voi vetäytyä sopimuksesta huomattuaan, ettei tarvittavaa lupaa ole. Tämä johtuu siitä, että pankki voi sille toimitetuista asiakirjoista nähdä, että kuolinpesään kuuluu vajaavaltainen osakas. Koska kyseinen seikka on periaatteessa ollut pankin tiedossa, ei pankki nauti vilpittömän mielen suojaa. Jos luottosopimuksen tekemisen jälkeen huomataan, ettei tarvittavaa lupaa ole holhousviranomaiselta haettu, kannattaa pankin vaatia, että edunvalvoja hakee kyseistä lupaa. Ellei edunvalvoja kehotuksesta huolimatta hae lupaa kohtuullisessa ajassa, on pankilla oikeus kieltäytyä luottosopimuksesta. Sama tilanne on, jos lupaa on haettu sitä kuitenkaan saamatta. (Kivekäs 1999, 62.)

Vahingonkorvausvelvollisuus

Holhustoimilain mukaan edunvalvojalle syntyy vahingonkorvausvelvollisuus vahingosta, jonka hän on tahallisesti tai huolimattomuudesta aiheuttanut päämiehelleen. Päämies ei ole vahingonkorvauslain mukaan velvollinen korvaamaan vahinkoa, jonka edunvalvoja on aiheuttanut toimiessaan päämiehen lukuun. (HolhTL 5:45 §.) Mikäli edunvalvojan toimista aiheutuu pankille sellaista vahinkoa, jota pankki ei omien tietojensa perusteella olisi kyennyt välttämään, joutuu edunvalvoja korvaamaan tällaisen vahingon pankille (Kivekäs 1999, 62).

6.8 Sijoitusrahastot

Tieto sijoitusrahasto-osuuden omistajan kuolemasta tulee sijoitusrahastoon yleensä perittävän omaisilta, jotka esittävät samalla perittävän kuolin- tai virkatodistuksen sijoitusrahastos-

sa. Osa Suomessa toimivista sijoitusrahastoista on perustettu pankkitoiminnan yhteyteen, jolloin asiakkaan kuoltua sijoitusrahasto saa tiedon kuolemasta samalla, kun tapahtuneesta ilmoitetaan kuolinpesän pankkiasioiden hoitamisen yhteydessä kyseenomaiseen pankkiin. Mikäli omaiset eivät ole tienneet perittävän sijoitusrahasto-osuuksista, ei tieto kuolemasta välttämättä ole saapunut sijoitusrahastoon. Näissä tapauksissa on saattanut käydä niin, että sijoitusrahasto on lähettänyt asiakkaalleen postia, joka on sittemmin palautunut mukanaan postin ilmoitus henkilön kuolemasta. Tällöin sijoitusrahasto ottaa itse yhteyttä kuolinpesään. (Kivekäs 1999, 69-70.)

Kun tieto sijoitusrahasto-osuuksien omistajan kuolemasta on tullut rahastoon, tehdään tästä merkintä asiakasrekisteriin ja osuuksien omistajaksi merkitään kuolinpesä. Merkintä tehdään takautuvasti omistajan kuolinpäivälle. Samalla poistetaan myös perittävän mahdollisesti tekemät valtakirjat. (Kivekäs 1999, 70.)

Sijoitusrahastot vaativat kuolinpesän osakkailta perukirjan sukuselvityksineen sekä mahdollisen testamentin (Kivekäs 1999, 70).

Sijoitusrahastossa tehtäviin toimenpiteisiin tarvitaan kaikkien kuolinpesän osakkaiden suostumus. Kuolinpesän osakkaat voivat kuitenkin valtuuttaa joukostaan yhden hoitamaan kuolinpesän sijoitusrahastoasioita. Valtuutukseksi riittää vapaamuotoinen valtakirja, josta selviää, kuka saa hoitaa kuolinpesän sijoitusrahastoasioita ja jonka kaikki osakkaat ovat allekirjoituksillaan hyväksyneet. Valtakirjassa voidaan vaihtoehtoisesti myös yksilöidä ne toimet, joita valtuutettu on oikeutettu sijoitusrahastossa tekemään. (Kivekäs 1999, 72.)

Mikäli kuolinpesään on määrätty pesäselvittäjä, tulee hänen esittää sijoitusrahastossa tuomioistuimen määräyskirja. Pesäselvittäjällä on oikeus ryhtyä kaikkiin pesän selvittämiseksi tarvittaviin toimiin, joten hän saa tarvittaessa tiedot kaikista perittävän rahasto-osuuksista niin kuolinhetken jälkeiseltä kuin sitä edeltävältäkin ajalta. Pesäselvittäjällä on myös oikeus realisoida kuolinpesän varoja, eli esimerkiksi lunastaa rahasto-osuuksia, perittävän velkojen maksamiseksi. Toimiinsa pesäselvittäjä ei tarvitse kuolinpesän osakkaiden lupaa. Pesäselvittäjän lunastaessa rahasto-osuuksia, tulee osuuksista vapautuvien varojen ohjautua kuolinpesän nimellä olevalle pankkitilille. Näin voidaan varmistua kuolinpesän omaisuuden oikeasta käytöstä. (Kivekäs 1999, 73.)

Testamentin toimeenpanijan puolestaan tulee esittää lainvoimainen testamentti voidakseen hoitaa kuolinpesän sijoitusrahastoasioita. Ellei testamentista muuta ilmene, koskevat testa-

mentin toimeenpanijaa samat toimivaltasäännöt kuin pesänselvittäjäkin. Testamentin toimeenpanijan valtuudet eivät kuitenkaan supista lesken oikeutta osallistua pesänselvitykseen. (Kivekäs 1999, 74.)

Yhdelläkin kuolinpesän osakkaalla on kuitenkin oikeus saada tietoja sijoitusrahasto-osuuksien omistajan kuolinhetken ja sen jälkeisen ajan sijoituksista rahastoissa. Elinaikaisista rahasto-osuusomistuksista osakkaat saavat tietoja ainoastaan yhdessä. Myös pesänselvittäjällä, testamentin toimeenpanijalla ja pesänjakajalla on oikeus tietojen saamiseen. Jos joku muu kuin edellä mainittu henkilö on velvollinen toimittamaan perunkirjoituksen, on myös hänellä oikeus saada rahastoista tietoja kuolinpäivältä ja sen jälkeiseltä ajalta. (Kivekäs 1999, 74.)

Kuolinpesän rahasto-osuuksia voivat lunastaa yksimieliset kuolinpesän osakkaat. Heidän tulee olla yksimielisiä myös nostaessaan voitto-osuuksia. Voitto-osuudet tulevat kuitenkin yleensä automaattisesti osuuden omistajan tilille, jolloin erillistä lunastusta ei tarvita. (Kivekäs 1999, 75.)

Rahasto-osuuksien omistajien kokouksissa kuolinpesän osakkaat käyttävät äänivaltaa yhdessä. Myös yhden kuolinpesän osakkaan valtuuttaminen käyttämään äänivaltaa kuolinpesän puolesta on mahdollista. Asiamiehen käyttämisestä rahasto-osuudenomistajien kokouksessa säädetään Sijoitusrahastolain 3 luvun 19 §:ssä. Asiamiehen tulee esittää päivätty valtakirja, joka oikeuttaa käyttämään valtaa yhdessä kokouksessa, ellei valtakirjasta muuta ilmene. Valtakirja on voimassa kuitenkin enintään kolme vuotta. (Kivekäs 1999, 76-77.)

6.8.1 Toimet sijoitusrahastoissa ennen perunkirjoitusta

Kuolinpesän osakkaat voivat tehdä mitä tahansa toimenpiteitä sijoitusrahastoissa jo ennen perunkirjoitusta, kunhan he ovat yksimielisiä asiasta. Osakkaiden tulee virkatodistuksiansa lisäksi antaa kirjallinen vakuutus siitä, ettei heidän tiedossaan ole testamenttia. Pesän osakkaiden olisi kuitenkin hyvä muistaa, että henkilökohtaiseen velkavastuuseen joutuminen on mahdollista, kun toimiin ryhdytään ennen perunkirjoitusta. (Kivekäs 1999, 75.)

6.8.2 Avoimet toimeksiannot

Kun rahasto-osuuden omistaja antaa sijoitusrahastolle toimeksiannon, kestää noin vuorokauden, että toimenpide toteutetaan. On melko mahdotonta, että henkilöllä olisi kuollessaan avoinna tällaisia nopeita toimeksiantoja. Perittävällä saattaa kuitenkin olla voimassa sopimus, jonka mukaisesti hänelle merkitään joka kuukausi tietty määrä uusia rahasto-osuuksia. Henkilö on myös saattanut tehdä juuri esimerkiksi asuntokaupat ja sopia sijoitusrahaston kanssa, että sijoitusrahasto lunastaa asuntolainan lyhennysaikataulun mukaisesti tarvittavan määrän rahasto-osuuksia, jotta hän saa tililleen tarvitsemansa summan kuukausittain. Perittävällä on siis kuollessaan voinut olla voimassa näiden kaltaisia avoimia toimeksiantoja. (Kivekäs 1999, 76.)

Sijoitusrahastolle annetulla toimeksiannolla henkilö valtuuttaa sijoitusrahaston toimimaan puolestaan valtuutuksessa määrättyllä tavalla. Oikeustoimilain 21 §:n mukaan valtuutus on voimassa valtuuttajan kuoltuakin, ellei erityisistä asianhaaroista johdu, että sen tulisi olla rauennut. Vaikka asiakas kuolisi ennen toimeksiannon loppuunsaattamista, suoritetaan avoin toimeksianto siis pääsääntöisesti annettujen ohjeiden mukaisesti. Käytännössä sijoitusrahastot ottavat kuitenkin tällaisissa tapauksissa yhteyttä kuolinpesän osakkaisiin, jotka voivat päättää yhdessä, mitä avoimille toimeksiannoille tehdään. (Kivekäs 1999, 76.)

6.8.3 Jako-osuuden saaminen sijoitusrahastosta

Perillisen tulee esittää lainvoimainen perinnönjakokirja saadakseen hänelle perinnönjaossa tuleet sijoitusrahasto-osuudet. Lainvoimaisuuden perinnönjakokirja saa, jos kaikki osakkaat ovat sen allekirjoituksin hyväksyneet tai jos moiteaika on kulunut umpeen. Lainvoimaisen perinnönjakokirjan lisäksi osakkaan tulee esittää myös perukirja, ellei sitä ole vielä rahastoon toimitettu. Jos kuolinpesässä on vain yksi osakas, perinnönjakoa ei tarvitse suorittaa, jolloin pelkkä perukirja riittää saantona osuuksiin. Testamentinsaajan oikeus saada jako-osuutensa sijoitusrahastossa käy puolestaan ilmi lainvoimaisesta testamentista, joka tulee esittää rahastossa. Jako-osuudensaaja voi joko lunastaa osuutensa suoraan omalle tililleen tai osuudet voidaan siirtää saajan nimiin sijoitusrahastossa, jolloin saaja jatkaa osuutensa sijoittamista. (Kivekäs 1999, 77.)

6.8.4 Vajaavaltaisen edustaminen sijoitusrahastoissa

Vajaavaltaisella kuolinpesän osakkaalla tulee olla edunvalvoja, joka edustaa häntä kuolinpesän sijoitusrahastosasioiden hoitamisessa.

Yhteishallinnossa kuolinpesässä tehtävät toimet tulee tapahtua kaikkien osakkaiden suostumuksella. Vajaavaltaisen puolesta suostumuksen toimiin antaa edunvalvoja ja jos vajaavaltaisella on useampi edunvalvoja, tulee heidän tehdä yhdessä päätös päämiehensä puolesta. (Kivekäs 1999, 78.)

Kun osakkaat haluavat käyttää kuolinpesän sijoitusrahasto-osuuksia yhteishallinnon aikana, sijoitusrahastossa tulee pitää huoli siitä, että toimenpiteeseen on saatu pätevä suostumus myös vajaavaltaisen puolesta. Ellei edunvalvoja ole antanut suostumustaan toimenpiteeseen tai suostumus ei ole pätevä, ei vajaavaltainen ole sidottu kyseiseen toimenpiteeseen sijoitusrahastossa. Tällöin oikeustoimi ei ole pätevä ja sijoitusrahasto voi joutua korvausvelvolliseksi, mikäli toimenpiteestä tai sen pätemättömyydestä aiheutuu vahinkoa jollekin. Ilman tarvittavaa lupaa tehty oikeustoimi tulee kuitenkin vajaavaltaista sitovaksi, jos edunvalvoja sen myöhemmin hyväksyy tai vajaavaltainen täysi-ikäiseksi tultuaan hyväksyy sen itse. (Kivekäs 1999, 78.)

Mikäli kuolinpesän osakkaat haluavat sijoittaa osan pesän rahavaroista sijoitusrahaston osuuksiin, tarvitaan siihen suostumus vajaavaltaisen osakkaan edunvalvojalta. Joihinkin sijoitustoimiin edunvalvoja tarvitsee kuitenkin holhousviranomaisen luvan. Oikeustoimi ei sido päämiestä, jos edunvalvoja ei ole hankkinut tarvittavaa lupaa viranomaiselta. Lupaa voidaan kuitenkin hakea myös jälkikäteen, jolloin toimesta tulee sitova, jos holhousviranomainen hyväksyy hakemuksen. Jos kuolinpesän osakkaat ovat sijoittaneet varoja sijoitusrahastoon, eikä edunvalvoja ole hakenut tarvittavia lupia, ei sijoitusrahasto voi vetäytyä sopimuksesta huomattuaan luvan puuttumisen, sillä sijoitusrahasto on saanut kuolinpesältä perukirjan ja sukuselvityksen, joista vajaavaltaiset osakkaat ilmenevät. Rahastolla on näin ollen tiedossaan vajaavaltaisen osakkaan edustamisen tarve. Sijoitusrahaston tulee huolehtia siitä, että tarvittavat luvat on haettu tai vaatia edunvalvojaa hakemaan lupaa. Ellei edunvalvoja hae lupaa pyydettyäänäkään tai lupaa ei saada, voi sijoitusrahasto purkaa kuolinpesän kanssa tehdyn sijoitussopimuksen. (Kivekäs 1999, 78-80.)

6.9 Pesän varallisuuden siirtyminen osakkaiden nimiin

Mikäli osakkaat haluavat jakaa pankissa olevia varoja perunkirjoituksen jälkeen, tulee osakkaiden pääsäännön mukaan toimittaa pankkiin perinnönjakosopimus, jonka perusteella varat jaetaan. Osakkaat voivat myös valtuuttaa jonkun jakamaan tilivarat, jolloin valtuutettu vastaa siitä, että jako tapahtuu osakkaiden ilmoittamalla tavalla. (Mäenpää, 2011.)

Perinnönjaon jälkeen kuolinpesä lakkaa, ja osakkaiden osuudet kirjataan pankissa heidän omille nimilleen.

Esimerkitapaus.

Markuksella ja Maaritilla oli yhteinen omakotitalo, jonka arvo on 150.000 euroa. Yhteistä velkaa heillä oli 100.000 euroa. Lisäksi Markuksella oli tilivaroja yhteensä 15.000 euroa ja Maaritilla 8.000 euroa. Yhteisellä tilillä varoja on 6.000 euroa. Markuksen nimissä oli auto, jonka arvo on 12.000 euroa, ja kesämökki, jonka arvo on 60.000 euroa.

Osituslaskelma on seuraavanlainen:

	<i>Markus</i>	<i>Maarit</i>
<i>Talo</i>	<i>75.000</i>	<i>75.000</i>
<i>Tilivarat</i>	<i>15.000</i>	<i>8.000</i>
<i>Tilivarat, yhteiset</i>	<i>3.000</i>	<i>3.000</i>
<i>Auto</i>	<i>12.000</i>	
<i>Kesämökki</i>	<i>60.000</i>	

<i>Varat</i>	<i>165.000</i>	<i>86.000</i>
<i>Velat</i>	<i>- 50.000</i>	<i>- 50.000</i>

<i>Säästö</i>	<i>115.000</i>	<i>36.000</i>

<i>Tasinko</i>	- 39.500	+ 39.500
----------------	----------	----------

<i>Avio-osa</i>	75.500	75.500
-----------------	--------	--------

Ositus- ja perinnönjakosopimuksessa pesän osakkaat sopivat, Maija saa omakotitalon ja ottaa vastattavakseen yhteiset velat. Omaisuuden netoksi muodostuu tällöin 50.000 euroa. Lisäksi Maija saa mökistä kolmasosan, eli 20.000 euroa. Lisäksi sovitaan, että rahavaroista Maarit saa yhteensä 5.500 euroa, jotta hän saa omaisuutta kokonaisuudessaan osituslaskelman osoittaman 75.500 euroa.

Susanna ja Heikki saavat kumpikin mökistä yhden kolmasosan. Auto myydään ja siitä saadut varat jaetaan puoliksi Susannalle ja Heikille. Rahavaroja molemmat saavat 11.750 euroa. Näin ollen Susannan ja Heikin pesäomaisuudeksi muodostuu yhteensä 75.500 euroa.

Perinnönjaon jälkeen kuolinpesä lakkaa, ja osakkaiden perinnönjaossa saamat rahavarat kirjataan pankissa heidän omille nimilleen.

7 POHDINTA

Opinnäytetyön aihe vaatii syvällistä perehtymistä kuolinpesiä koskevaan lainsäädäntöön ja oikeuskäytäntöihin. Teoriatausta auttoi hahmottamaan kuolinpesän pankkiasioiden hoitamista koskevaa ohjeistusta.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuoda esille kuolinpesiä sääntelevä oikeus sekä kuolinpesän pankkiasioissa huomioon otettava sääntely. Tarkoituksena oli koota yhteen niitä asioita, joita kuolinpesän asioita hoitavan olisi tarpeellista pohtia ennen toimiin ryhtymistään.

Pankissa on tärkeää selvittää, ketkä ovat kuolinpesän osakkaita ja siten oikeutettuja päättämään kuolinpesän asioista. Kuolinpesän osakkaita ovat lakimääräiset perilliset, yleistestamentin saajat ja leski. Lakimääräiset perilliset jakautuvat perintökaaren mukaisesti kolmiportaiseen parenteelijärjestelmään. Mikäli perittävältä jäi perillisiä ensimmäiseen parenteeliryhmään, eivät toisen tai kolmannen parenteelin perilliset saa perintöä. Ensimmäiseen parenteliin kuuluvat perittäväntä rintaperilliset eli lapset, ja ryhmässä vallitsee rajaton sijaantulo-oikeus. Ellei rintaperillisiä jäänyt, saavat toisen parenteelin perilliset eli perittäväntä isä ja äiti perinnön. Mikäli vanhemmat ovat kuolleet, tulevat heidän sijaansa perittäväntä sisaret ja veljet. Kolmannen perillisryhmään kuuluvat puolestaan perittäväntä isovanhemmat. Myös leski voi olla kuolinpesän osakas: hän voi periä puolisonsa silloin kun rintaperillisiä ei ole, saada yleistestamentin tai olla osakkaana avio-oikeuden nojalla. Leski on oikeutettu hallitsemaan jäämistöä jakamattomana, vaikka hän ei olisikaan kuolinpesän osakas. Tämä säännös vaikuttaa myös kuolinpesän pankkiasioiden hoitamiseen.

Pankkitoiminta edellyttää asiakkaiden luottamusta siitä, että heidän taloudelliset ja yksityiset asiansa pidetään salassa. Pankkitoimihenkilöt eivät saa kertoa ulkopuolisille tietoja asiakkaiden asioista. Pankkisalaisuus onkin osa yksityisyyden suojaa. Pankkitoiminnan kehittyessä vuosien saatossa on pankkisalaisuuden merkitys rahoitusalan toiminnan turvaajana kasvanut entisestään, ja yksittäisen asiakkaan edun lisäksi pankkisalaisuussäännöksiä noudattaminen on myös yleisen edun mukaista. Asiakas voi kuitenkin antaa suostumuksensa siihen, että pankki antaa hänen pankkiasioistaan tietoja salaisuussäännösten estämättä. Suostumuksen voi antaa esimerkiksi valtakirjalla. Pankkisalaisuus koskee myös kuolinpesiä, ja säännösten ymmärtäminen onkin tärkeää hoidettaessa kuolinpesän asioita. Pankkisalaisuuden alaisia tietoja kuolinpesistä ei voida antaa kenelle tahansa.

Perintökaaressa säädetyn yhteishallintoperiaatteen mukaisesti pesän osakkaat hallitsevat pesässä olevaa omaisuutta yhdessä pesän selvittämiseksi. Osakkaiden tulee olla kuolinpesää koskevista päätöksistä ja sen nimiin tehtävistä oikeustoimista yksimielisiä. Tämä säännös konkretisoituu käytäntöön erityisesti pankkiasioinnissa.

Mikäli pesä on erittäin laaja tai osakkaat ovat erimielisiä pesän asioissa, voidaan omaisuus luovuttaa pesäselvittäjän hallintoon, jolloin hän on ainoa henkilö huolehtimaan pesän asioista pankissa. Pesäselvittäjän hallitessa ei pesän asioista voi päättää osakkaat – eivät edes tilanteissa, joissa he ovat yksimielisiä.

Perunkirjoitus toimitetaan jokaisen perittävän jälkeen kolmen kuukauden kuluessa kuolemassa. Perukirja toimii omaisuusluettelona ja tärkeänä dokumentaarisena aineistona. Perukirja toimii kuitenkin myös osakasluettelona ja tämä tehtävä konkretisoituu erinomaisesti nimenomaan pankkikäytännössä. Perunkirjoituksella on niin tärkeä rooli kuolinpesän pankkiasioiden hoitamisessa, että sen toimituttaminen jakaa kuolinpesän asioiden hoitamisen pankissa ajallisesti ikään kuin kahteen eri osaan: mitä pankissa voidaan tehdä ennen perunkirjoitusta ja mitä vasta sen jälkeen. Tämä sen takia, että vasta perunkirjoituksen jälkeen voidaan luotettavasti tietää, ketkä ovat kuolinpesän osakkaita ja siten oikeutettuja ja velvollisia hoitamaan kuolinpesän pankkiasioita. Ennen perunkirjoitusta pankissa voidaan tehdä vain tiettyjä kuolinpesän hyväksi tulevia toimia. Tämä palvelee sekä kuolinpesän osakkaiden itsensä että pankin etuja.

On tärkeää huomioida, että perittävän elinaikanaan tekemät sopimukset sitovat lähtökohtaisesti myös kuolinpesää. Pankkiasioinnissa tällaisina sopimuksina pidetään esimerkiksi tilisopimuksia, tallelokerosopimuksia ja velkakirjoja. Sopimusten mukaiset oikeudet ja velvollisuudet siirtyvät kuolinpesälle, ja siten esimerkiksi perittävän tilit muutetaan kuolinpesän nimiin.

Kuolema vaikuttaa erilaisiin pankkipalveluihin monin tavoin. Tärkein sääntö on, että kuolinpesän asioista päättävät osakkaat yhdessä. Sen takia esimerkiksi perittävän tileilleen antamat käyttöoikeudet ja muut valtuutukset lakkaavat kuolinhetkellä. Ennen perunkirjoitusta tileiltä saa maksaa laskua vastaan ainoastaan laskuja, jotka liittyvät hautajaisiin tai muuten selvästi kuolintapaukseen. Tilinkäyttövälineet, kuten maksu- ja luottokortit ja verkkopankkisopimukset lakkautetaan, jotta osakkailla on mahdollisuus päättää tilien käytöstä yhdessä. Ositusta tai

osittaistakaan perinnönjakoa ei voida toimittaa, ennen kuin pesän ja perittävän velat on maksettu.

Kuolema ei kuitenkaan yleensä lakkautta velkasuhteita. Vaikka pankin luottoehdoissa velallisen kuolema on yleensä luoton eräännyttämisen peruste, eivät pankit tämän takia yleensä eräännytä luottoja. Velallisen kuolemaa koskevia tilanteita arvioidaan tapauskohtaisesti ja huomioon otetaan esimerkiksi pesässä oleva varallisuus. Normaalisti velka siirtyy kuolinpesän vastattavaksi ja kuolinpesä maksaa luoton maksuaikataulun mukaisesti pois. Joskus luoton ehtoja tai maksuaikataulua voidaan kuitenkin joutua muuttamaan.

Kuolinpesän pankkiasioinnissa on otettava huomioon myös pesässä olevat vajaavaltaiset. Vajaavaltaiselle osakkaalle tulee hankkia pesään tarvittava edustus. Edunvalvojan määrääminen vajaavaltaiselle osakkaalle on tärkeää niin muiden pesän osakkaiden kuin vajaavaltaisen itsensä etujen turvaamiseksi. On huomattava, että joihinkin toimiin edunvalvoja voi tarvita myös erityisen luvan holhousviranomaiselta. Näihin toimiin edunvalvoja ei voi siis itsenäisesti ryhtyä. Pankin kannalta tällaiseksi luvanlaiseksi toimeksi voidaan lukea muun muassa perinnönjako tai uuden velan ottaminen kuolinpesän nimiin. Sekä tarpeellisen edustuksen että holhousviranomaisen luvan puuttumisella on seuraamuksensa, joten säännösten noudattaminen on tärkeää.

Kuten voidaan huomata, kuolinpesiin liittyvä sääntely on monimuotoista ja joiltain osin hankalasti ymmärrettävää. Kuolinpesän pankkiasioiden hoitaminen koetaan usein negatiiviseksi ja epäoikeudenmukaiseksi toiminnaksi. Usein ajatellaan, että sitä koskeva sääntely on tehty osakkaiden kiusaksi ja haitaksi. Olisi kuitenkin hyvä muistaa, että sääntelyllä pyritään turvaamaan kaikkien osapuolien etuja.

Toivon, että työ toisi Kainuun Osuuspankin toimihenkilöille selkeyttä kuolinpesien pankkiasioiden hoitamiseen liittyvään ohjeistukseen. Koska pankkikäytäntö kuitenkin uudistuu nopeasti, on vaikea sanoa, kuinka kauan opinnäytetyö tarjoaa ajantasaista tietoa.

LÄHTEET

Kirjallisuus:

Aarnio, A. & Kangas, U. 2000. Suomen jäämistöoikeus I. Lakimääräinen perintöoikeus. Juva: WSOY Kirjapainoyksikkö.

Aarnio, A. & Kangas, U. 2009. Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus. Kariston kirjapaino Oy.

Aarnio, A., Kangas, U. & Puronen, P. 2000. Perunkirjoitusopas. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Avoliittolaki 13.6.1929/234.

Avoliittolaki, Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 26/2011.

Holhustoimilaki, laki holhustoimesta 442/1999.

Kivekäs, Sini. 1999. Kuolinpesän pankki- ja sijoitusrahastoasioiden hoito. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Konkurssilaki 20.2.2004/120.

Konstari, T. & Kalima, K. 2002. Pankkisalaisuus, viranomaiset ja tietosuojat. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Koponen, J. 2009. Kuolinpesän osakkaan opas. Helsinki: Verotieto Oy.

Norri, M. 2010. Perintö ja testamentti. Käytännön käsikirja. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.

Oikeustoimilaki, laki varallisuusosoikeudellisista oikeustoimista 13.6.1929/228.

Osuuspankki. Opas kuolinpesän osakkaille.

Perintökaari 5.2.1965/40.

Sijoitusrahastolaki 29.1.1999/48.

Haastattelu:

Pankkilakimies Pasi Mäenpää 21.10.2011, Kajaani.

Sähköiset lähteet:

Finanssialan keskusliitto. 2009. Pankkialaisuusohjeet. Saatavilla:
<http://www.fkl.fi/materiaalipankki/ohjeet/Dokumentit/Pankkialaisuusohjeet.pdf> (Luettu 22.10.2011)

Finanssivalvonta. 2005. Rahoitustarkastus tiedottaa 6/2005. Saatavilla:
http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Tiedotteet/Arkisto/Rata_tiedottaa/Documents/Rata_tiedottaa_062005.pdf (Luettu 3.5.2011)

Finanssivalvonta. 2007. Rahoitustarkastus tiedottaa 1/2007. Saatavilla:
http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Tiedotteet/Arkisto/Rata_tiedottaa/Documents/Rata_tiedottaa_012007.pdf (Luettu 3.5.2011)

Finanssivalvonta. 2010 a. Kenellä on oikeus käyttää vainajan tilejä? Saatavilla:
http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Finanssiasiakas/Asiointi/Kuolinpesa/Tilien_kayttooikeus/Pages/Default.aspx (Luettu 3.5.2011)

Finanssivalvonta. 2010 b. Kenellä on oikeus saada tietoja vainajan elinaikaisesta pankkiasioinnista? Saatavilla:
<http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Finanssiasiakas/Asiointi/Kuolinpesa/Pankkiasiointi/Pages/Default.aspx> (Luettu 3.5.2011)

Finanssivalvonta. 2010 c. Kuolinpesän asioiden hoitaminen. Saatavilla:
<http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Finanssiasiakas/Asiointi/Kuolinpesa/Pages/Default.aspx> (Luettu 3.5.2011)

Finanssivalvonta. 2010 d. Pankille toimitettavat asiakirjat. Saatavilla:
<http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Finanssiasiakas/Asiointi/Kuolinpesa/Asiakirjat/Pages/Default.aspx> (Luettu 25.8.2011)

Finanssivalvonta. 2010 e. Tehdyt sopimukset sitovat myös kuolinpesää. Saatavilla:
<http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Finanssiasiakas/Asiointi/Kuolinpesa/Sopimukset/Pages/Default.aspx> (Luettu 3.5.2011)

Maistraatit. n.d. Perukirjan osakastietojen vahvistaminen. Saatavilla:
http://www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/perukirjan_osakastietojen_vahvistaminen/ (Luettu 25.8.2011)

Suomen Hautaustoimistojen Liitto ry. n.d. Hautauksen ennakkosuunnittelu. Saatavilla:
<http://www.hautaustoimistojenliitto.fi/ennakkosuunnittelu> (Luettu 11.9.2011)

Valtioneuvosto. 2011. Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta voimaan 1.4.2011. Saatavilla:
<http://www.valtioneuvosto.fi/ajankohtaista/tiedotteet/tiedote/fi.jsp?toid=175607&c=0&moid=175630&oid=318190> (Luettu 3.5.2011)

